

Identification and Structural Analysis of the System of Factors Influencing Generation Z Adolescents' Future Hope

Nafiseh Mahdizadeh^I , Hossein Akbari^{II} , Farzad Dehghanian^{III}

 <https://doi.org/10.22084/csr.2025.31236.2380>

Received: 2025/07/09; Revised: 2025/09/09; Accepted: 2025/09/17

Type of Article: **Research**

Pp: 9-40

Abstract

Future hope in Iran—particularly among Generation Z adolescents, as the future builders of society—is a complex, multidimensional social issue. However, existing studies predominantly adopt a partial and linear perspective toward this phenomenon. Adopting a comprehensive, systemic approach, the present study seeks to identify and conduct a structural analysis of the network of factors influencing adolescents' future hope. In total, 91 influencing factors were identified through a systematic review of 78 articles (selected using the PRISMA framework), interviews with 17 experts in sociology, psychology, and education, and interviews with 25 Generation Z adolescents (born in the second half of the 2000s) in the urban context of Mashhad. Findings from mapping direct and indirect influence-dependence relationships using structural analysis through the MICMAC method revealed that future hope emerges within a complex, multi-level causal system. The results indicated that policy-making, social anomie, and economic instability possess the highest driving power and lowest dependency, functioning as key drivers shaping the state of future hope among Generation Z adolescents. Conversely, variables such as mental health, sense of self-worth, and social vitality showed the highest dependency, acting as the system's final outcomes. Moreover, factors such as media lifeworld, social cohesion, social transformations, and empowerment of adolescent agency serve as intermediary links that mediate the transmission of influence between macro-structures and individual/social outcomes. This model demonstrates that enhancing adolescents' future hope requires reforming macro-level policy structures, reducing socio-economic disorder, and strengthening social and media bonds. The findings emphasize the necessity of policy and cultural interventions at macro- and meso-levels—interventions that begin with restructuring policy-making and social order, proceed through cultural and media interactions, and ultimately lead to adolescents' psychological and social empowerment.

Keywords: Future Hope, Generation Z, Structural Analysis, MICMAC, Social Complexity, Iran.

I. Department of Social Sciences, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

II. Department of Social Sciences, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran (Corresponding Author). **Email:** h-akbari@um.ac.ir

III. Department of Industrial Engineering, Faculty of Engineering, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Citations: Mahdizadeh, N., Akbari, H. & Dehghanian, F., (2026). Identification and Structural Analysis of the System of Factors Influencing Generation Z Adolescents' Future Hope. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 15(28), 9–40. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.31236.2380>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_6876.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University.

Copyright © 2026 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

Hope for the future constitutes a vital psychological and social resource for young people, shaping their motivation, resilience, and capacity to contribute to society. In Iran, this issue has gained urgency as Generation Z adolescents (born in the early 2000s onward) face mounting social, economic, and cultural uncertainties. While individual-level correlates of hope—such as optimism or self-efficacy—are well documented, broader structural dimensions remain underexplored. The dominance of linear, reductionist models in the literature neglects the multidimensional and interactive processes through which hope is generated and sustained.

The necessity of a structural approach lies in recognizing that adolescents' hope cannot be reduced to personal attributes alone; it is instead embedded in a dynamic social system shaped by macro-policies, cultural discourses, institutional environments, and family dynamics. Prior studies in psychology and sociology have emphasized the interplay between structural contexts and individual well-being, yet hope as a systemic phenomenon remains undertheorized.

The objective of this study is to bridge this gap by adopting structural analysis (MICMAC) as a methodological tool for mapping the complex network of causal interrelations influencing adolescents' hope in Iran. By doing so, the study advances both the conceptualization of hope as a social construct and the development of actionable knowledge for policy-making. The urgency of this research stems from increasing reports of youth disengagement, mental health concerns, and emigration tendencies among Iranian adolescents—phenomena that threaten both individual trajectories and broader social cohesion.

The present research, therefore, not only addresses a theoretical lacuna but also carries practical implications for policy and cultural interventions aimed at empowering young people.

2. Materials and Methods

The research employed a three-stage process. First, a systematic literature review was conducted using the PRISMA framework, yielding 78 peer-reviewed studies on hope, youth development, and structural determinants. From these, 56 factors were extracted. Second, expert interviews were carried out with 17 professionals across sociology, psychology, and education to refine and validate the list of factors. Finally, 25 adolescents from urban Mashhad were interviewed to incorporate lived experiences of Generation Z into the framework. Altogether, 91 distinct factors were identified.

These factors were entered into a MICMAC analysis, where experts rated the degree of influence and dependency among variables. A cross-impact matrix was constructed, and direct as well as indirect relationships were computed using matrix multiplication. The MICMAC software then classified variables into four categories: 1) driving variables, 2) dependent variables, 3) linkage variables, and 4) autonomous variables.

Results indicated that policy-making, social anomie, and economic instability emerged as dominant drivers, with strong forward linkages but low dependency. In contrast, dependent outcomes included adolescents' mental health, sense of worth, and social vitality. Linkage variables—such as the media lifeworld, social cohesion, and adolescent agency—functioned as mediating elements that transmitted the influence of macro-structures to micro-level outcomes.

The structural map produced illustrates a complex system in which adolescents' hope is neither linear nor reducible to individual traits. Instead, it reflects an interplay between macro-structural forces, meso-level institutions, and micro-level psychological states.

3. Discussion & Analysis

The findings demonstrate that adolescents' hope is embedded within a multilayered social system characterized by structural drivers and mediating pathways. Unlike prior studies that focused narrowly on individual attitudes, this study highlights the decisive role of macro-policies and systemic conditions. Policy-making, economic instability, and social anomie represent "structural levers" capable of shaping the trajectory of adolescents' hope. This resonates with international research linking social structures to youth well-being.

Equally significant are the intermediary variables that bridge structural and individual domains. For instance, media life worlds not only reflect macro-discourses but also directly influence adolescents' sense of agency, social connectedness, and outlook. Social cohesion and cultural transformations further mediate this process by either amplifying or mitigating systemic disruptions. The presence of such mediators underscores the importance of adopting multi-level interventions rather than focusing solely on individual counseling or psychological support.

These results also carry implications for theories of hope. Hope should be conceptualized not merely as an individual cognitive state but as a relational and systemic construct. Such a perspective aligns with sociological accounts of "collective hope" and systemic resilience. It also justifies methodological innovation: the MICMAC approach proved effective in uncovering both direct and indirect dynamics invisible to linear models.

From a policy perspective, strengthening adolescents' hope requires simultaneous action on three levels: 1) reforming macro-policies to ensure stability and fairness; 2) fostering meso-level cohesion through educational and cultural institutions; and 3) empowering micro-level agency among adolescents. Without systemic reform at the top, interventions at the individual level will remain insufficient.

4. Conclusion

This study offers one of the first attempts to map the structural system influencing adolescents' hope for the future in Iran. By integrating systematic review, expert input, and adolescent perspectives, it identified 91 factors and analyzed their interrelations through MICMAC. The results demonstrated that adolescents' hope is a complex, multi-level phenomenon shaped primarily by macro-structural drivers—policy-making, economic stability, and social order—while mediated by meso-level cohesion and individual agency.

The research contributes theoretically by advancing a systemic perspective on hope that transcends individualistic models. Methodologically, it showcases the utility of MICMAC in analyzing social phenomena characterized by interdependence and feedback loops. Practically, it underscores the urgency of policy interventions aimed at stabilizing macro-structures and reinforcing social cohesion as preconditions for fostering adolescent hope.

Implications extend beyond the Iranian context. In societies undergoing rapid transformation, systemic

approaches to youth hope and resilience may yield critical insights for both scholarship and policy. The findings call for cross-disciplinary collaboration—between sociology, psychology, education, and policy studies—to design interventions that address not only symptoms but also structural root causes. In conclusion, fostering adolescents’ hope requires a holistic agenda that begins with structural reform, passes through cultural and media channels, and culminates in psychological and social empowerment. Without such systemic interventions, the challenge of declining hope among youth may persist, undermining both individual futures and collective social stability.

Acknowledgements

The authors would like to thank the participating adolescents, expert interviewees, and the institutions that facilitated data collection in Mashhad.

Authors’ Contributions

The authors contributed equally to the writing of the article.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

شناسایی و تحلیل ساختاری نظام عوامل مؤثر بر امید به آینده نوجوانان نسل زد

نقیسه مهدی‌زاده^I، حسین اکبری^{II}، فرزاد دهقانپان^{III}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22084/csr.2025.31236.2380>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۸، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۶

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۹-۴۰

چکیده

امید به آینده در ایران، به ویژه در میان نوجوانان نسل زد به عنوان آینده‌سازان جامعه، مسئله‌ای اجتماعی، چندوجهی و پیچیده است. با این حال، مطالعات موجود عمدتاً دیدگاهی جزئی و خطی به این پدیده دارند. پژوهش حاضر با رویکردی جامع و سیستمی، تلاش دارد شبکه‌ای از عوامل مؤثر بر امید به آینده نوجوانان را شناسایی و تحلیل ساختاری کند. در مجموع ۹۱ عامل اثرگذار بر امید به آینده از مرور نظام‌مند ۷۸ مقاله (مطالعات منتخب با بهره‌گیری از الگوی پریسما)، مصاحبه با ۱۷ کارشناس حوزه‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و آموزش و مصاحبه با ۲۵ نوجوان نسل Z (متولدان نیمه دوم دهه ۱۳۸۰) در بافت شهری مشهد شناسایی شد. نتایج حاصل از ترسیم نقشه‌های اثرگذاری/اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم با استفاده از تحلیل ساختاری با روش میک‌مک نشان داد که امید به آینده در یک نظام علی چندسطحی و پیچیده شکل می‌گیرد. نتایج نشان داد سه عامل سیاست‌گذاری، انومی اجتماعی و نابسامانی اقتصادی بیشترین قدرت اثرگذاری و کمترین وابستگی را دارند و به عنوان پیشران‌های کلیدی در وضعیت امید به آینده نوجوانان نسل زد عمل می‌کنند. در مقابل، متغیرهایی مانند سلامت روان، احساس ارزشمندی و نشاط اجتماعی بیشترین اثرپذیری را داشته و نقش خروجی‌های نهایی سیستم را ایفاء می‌کنند. هم‌چنین، عواملی چون: زیست‌جهان رسانه‌ای، انسجام اجتماعی، تحولات اجتماعی و تقویت عاملیت نوجوان به عنوان حلقه‌های واسط مسیر انتقال اثر را میان ساختارهای کلان و پیامدهای فردی و اجتماعی تکمیل می‌کنند. این الگو نشان می‌دهد که ارتقای امید به آینده نوجوانان مستلزم اصلاح ساختارهای کلان سیاست‌گذاری، کاهش نابسامانی اجتماعی و اقتصادی و تقویت پیوندهای اجتماعی و رسانه‌ای است. این یافته‌ها بر ضرورت مداخلات سیاستی و فرهنگی در سطوح بالا و میان‌سطحی تأکید دارند؛ مداخلاتی که از بازسازی ساختارهای کلان سیاست‌گذاری و نظم اجتماعی آغاز شده، از مسیر تعاملات فرهنگی و رسانه‌ای عبور کرده و نهایتاً به توانمندسازی روانی و اجتماعی نوجوانان منجر می‌شوند.

کلیدواژگان: امید به آینده، نسل زد، عوامل مؤثر، تحلیل ساختاری.

I. گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

II. گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).

Email: h-akbari@um.ac.ir

III. گروه مهندسی صنایع، دانشکده مهندسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

ارجاع به مقاله: مهدی‌زاده، نقیسه؛ اکبری، حسین؛ و دهقانپان، فرزاد، (۱۴۰۵). شناسایی و تحلیل ساختاری نظام عوامل مؤثر بر امید به آینده نوجوانان نسل زد.

پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۲۸(۲)، ۴۰-۹. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.31236.2380>

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_6876.html?lang=fa

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

۱. مقدمه

امید به آینده مفهومی چندبُعدی و پیچیده است که نقش اساسی در شکل‌دهی به آرزوها، انگیزه‌ها و بهزیستی کلی افراد و در کل یک جامعه دارد. به عنوان یکی از شاخص‌های مهم سلامت روان، امید نه تنها در مواجهه با چالش‌های فردی و اجتماعی، بلکه در بهبود وضعیت کلی فرد و جامعه نقش اساسی ایفاء می‌کند. این مفهوم به انسان‌ها کمک می‌کند تا با نگاه به آینده، برای تحقق اهداف و رویاهای خود تلاش کنند و به عنوان نیروی محرکه‌ای برای پیشرفت فردی و اجتماعی عمل کنند.

در رشته‌های مختلف علمی، امید به عنوان یک مفهوم چندوجهی مورد مطالعه قرار گرفته است. در روان‌شناسی، امید به عنوان یک شاخص مهم سلامت روان شناخته می‌شود و با مفاهیمی مانند خودکارآمدی، انگیزه و تاب‌آوری ارتباط دارد (بکر^۱ و همکاران، ۲۰۰۹؛ چنگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۰ و اسکورنیک^۳ و همکاران، ۲۰۲۳). بهداشت نیز به امید به عنوان یکی از شاخص‌های سلامت روانی اشاره دارد که می‌تواند به بهبود وضعیت کلی افراد کمک کند. در حوزه مدیریت، امید به عنوان ابزاری برای ایجاد انگیزه و تقویت عملکرد سازمانی مطرح می‌شود. علوم سیاسی به امید به عنوان نیرویی محرک در جوامع نگاه می‌کند که می‌تواند به مشارکت سیاسی و اجتماعی کمک کند. تاریخ و ادبیات نیز از منظر اجتماعی و فرهنگی به این مفهوم می‌پردازند و نشان می‌دهند که چگونه امید در دوره‌های مختلف تاریخی نقش مهمی در تغییرات اجتماعی و سیاسی ایفاء کرده است. هم‌چنین، در مطالعات دینی، امید به عنوان یکی از اصول اساسی ایمان و تلاش برای رسیدن به رستگاری در آینده تلقی می‌شود. در سال‌های اخیر، امید حتی به مطالعات حقوقی نیز وارد شده است و به عنوان یکی از حقوق شهروندی مطرح می‌شود (حیدرپور و بزی‌تنها، ۱۳۹۸).

امید نیرویی است که انسان‌ها را در برابر ناملایمات و مشکلات پایدار نگه می‌دارد و آنان را به سوی روزهای بهتر و فرصت‌های نوین سوق می‌دهد. افراد با سطح امید بالاتر، رفتارهای نوع‌دوستانه و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی بیشتری از خود نشان می‌دهند. آن‌ها بیشتر به کمک دیگران و مشارکت در فعالیت‌هایی که به نفع جامعه است، می‌پردازند (مک‌کوی و بوون^۴، ۲۰۱۵؛ شیمشک^۵، ۲۰۱۲؛ مرادی و صفاریان، ۱۳۹۷) و به طور فعال در ایجاد تغییرات مثبت نقش دارند (ابتکاری، ۱۳۹۷). امیدواری منجر به بهبود روابط اجتماعی و کاهش تنهایی می‌شود (مارکو^۶ و همکاران، ۲۰۱۶؛ طوافی و سروری، ۱۴۰۰). افراد امیدوار توانایی بیشتری در حل مسائل اجتماعی دارند و روابط اجتماعی قوی‌تری با اطرافیان خود ایجاد می‌کنند (مدنی‌قهفرخی، ۱۳۹۸). امید اجتماعی به هویت اجتماعی پیوند خورده است و جامعه‌ای امیدوار به دنبال تحقق اهداف دموکراتیک و عدالت‌طلبانه است. امید به تحقق آینده‌ای بهتر، هویت دموکراتیک و صلح‌جویانه ایجاد می‌کند که از طریق مشارکت اجتماعی شکوفا می‌شود (مدنی‌قهفرخی، ۱۳۹۸).

در بعد روانی امید به آینده به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی سلامت روانی محسوب می‌شود. «اسنایدر^۷ و همکاران (۱۹۹۱) نشان داده‌اند که امید با اضطراب و اختلالات اضطرابی رابطه معکوس دارد و می‌تواند نقش پیش‌گیرانه‌ای در جلوگیری از این مشکلات داشته باشد. امید با سلامت روانی مثبت مرتبط است و افراد امیدوار کمتر دچار افسردگی و اضطراب می‌شوند و سطح رضایت بیشتری از زندگی خود دارند (کرمی‌دولت‌شاه و همکاران ۱۳۹۸؛ بکر و همکاران، ۲۰۰۹؛ چنگ و همکاران، ۲۰۱۰ و اسکورنیک^۸ و همکاران، ۲۰۲۳). افرادی که امیدوار هستند، کمتر دچار مشکلات روانی می‌شوند (مرسلی^۹، ۲۰۱۷؛ و کوبا^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۹). این موضوع در مطالعات مختلف تأیید شده است و نشان‌دهنده اهمیت امید در حفظ سلامت روانی است (طوافی و سروری، ۱۴۰۰؛ هیوون و سیاروچی^{۱۱}، ۲۰۰۸؛ و هاتاین^{۱۲}، ۲۰۰۳). نقش افزایش انگیزه برای رسیدن به اهداف به سبب تقویت ارتباط بین باورهای فردی و رفتارهای مرتبط با دستیابی به اهداف کتمان‌نشده است. افراد امیدوار عزت نفس بیشتری دارند و در فعالیت‌های مثبت و سالم، مانند تحصیل، عملکرد بهتری نشان می‌دهند (مدنی‌قهفرخی، ۱۳۹۸).

امید به آینده به عنوان عاملی برای بهبود عملکرد تحصیلی و شغلی شناخته می‌شود. افراد امیدوار اهداف بزرگ‌تری برای خود تعیین می‌کنند و مسیرهای مختلفی برای دستیابی به آن‌ها ایجاد می‌کنند، که منجر به موفقیت‌های بیشتر می‌شود (اسکورنیک و همکاران، ۲۰۲۳). امید به آینده باعث می‌شود که نوجوانان بیشتر برای پیشرفت تلاش کنند

(جیرجین^{۱۳}، ۲۰۰۹؛ و چئونگ و نگای^{۱۴}، ۲۰۱۰). دانش‌آموزانی که امیدوارتر هستند، انگیزه بیشتری برای رسیدن به اهداف تحصیلی و شغلی دارند و از نظر روانی سالم‌تر عمل می‌کنند (پیچ^{۱۵}، ۱۹۹۱؛ مازتی^{۱۶} و همکاران، ۲۰۲۱؛ مک‌کوی و بوون، ۲۰۱۵؛ علیزاده‌اقدام، ۱۳۹۱).

از سوی دیگر ناامیدی می‌تواند منجر به رفتارهای خطرناک و منفی مانند خشونت، استفاده از مواد مخدر و کاهش مشارکت اجتماعی شود. افرادی که امید به آینده ندارند، بیشتر به فعالیت‌هایی که به خود یا دیگران آسیب می‌زند، تمایل نشان می‌دهند (اسکورنیک و همکاران، ۲۰۲۳) و توانایی کمتری در مدیریت بحران‌های زندگی دارند (سو و کو^{۱۷}، ۲۰۲۱). ناامیدی با کاهش مهارت‌های اجتماعی و افزایش رفتارهای منفی مانند پرخاشگری و درگیری‌های اجتماعی همراه است. نوجوانانی که در شرایط دشوار اجتماعی مانند فقر یا خشونت رشد کرده‌اند، در صورت نبود امید، رفتارهای منفی بیشتری از خود نشان می‌دهند (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵).

افرادی که سطح امید پایینی دارند، انگیزه کمتری برای دستیابی به اهداف شغلی خود دارند و به احتمال زیادتر در محل کار یا تحصیل با افت عملکرد مواجه می‌شوند (اسکورنیک و همکاران، ۲۰۲۳). افراد ناامید کمتر به دنبال دستیابی به موفقیت‌های تحصیلی و شغلی هستند و ممکن است از نظر اجتماعی نیز کناره‌گیری کنند (علیزاده‌اقدام، ۱۳۹۱؛ و کوپان و همکاران، ۲۰۱۱).

هم‌چنین ناامیدی می‌تواند منجر به مشکلات روانی مانند افسردگی و اضطراب شود (اسکورنیک و همکاران، ۲۰۲۳). ناامیدی باعث کاهش اعتماد به نفس و احساس خودکارآمدی می‌شود. این افراد باور دارند که نمی‌توانند مشکلات خود را حل کنند و احتمال شکست آن‌ها در دستیابی به اهداف بیشتر است (بیلماز و تورکوم^{۱۸}، ۲۰۰۸). ناامیدی با افسردگی، اضطراب و حتی تمایل به خودکشی ارتباط دارد (رگنلی و جرمستاد^{۱۹}، ۲۰۲۳؛ مکاف و همکاران، ۲۰۱۳؛ و اعتمادی و همکاران، ۱۴۰۲). افرادی که ناامیدی را تجربه می‌کنند، اغلب احساس می‌کنند که کنترل کمی بر آینده خود دارند و از این رو به رفتارهای مخرب تمایل پیدا می‌کنند (گونجور و ارثین^{۲۰}، ۲۰۲۱؛ بیلماز و تورکوم، ۲۰۰۸؛ پیچ، ۱۹۹۱؛ و بکر و همکاران، ۲۰۰۹). ناامیدی می‌تواند باعث کاهش انگیزه و افت تحصیلی شود. این افراد ممکن است اهداف تحصیلی خود را از دست بدهند و عملکرد ضعیفی در مدرسه نشان دهند.

درمجموع، امید به عنوان یک نیروی محرک مثبت شناخته می‌شود که می‌تواند به بهبود سلامت روانی، تقویت روابط اجتماعی و افزایش موفقیت‌های تحصیلی و شغلی کمک کند. در مقابل، ناامیدی با پیامدهای منفی روانی و اجتماعی همراه است که می‌تواند منجر به افزایش رفتارهای مخاطره‌آمیز و کاهش کیفیت زندگی شود. وضعیت امید به آینده در ایران، به‌ویژه در میان نسل جوان، نگران‌کننده است. براساس مطالعات ناامیدی و بی‌انگیزگی جزو مهم‌ترین مسائل دانشجویان است و این گروه سنی به‌زودی وارد آخرین مرحله آموزش رسمی می‌شوند (حسین‌زاده فرمی، ۱۳۹۸). این ناامیدی نه تنها در قشر دانشجویی و تحصیل‌کرده، بلکه در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال‌های ۹۳ و ۱۴۰۲ ه.ش. نیز به خوبی مشاهده می‌شود. نتایج این پیمایش‌ها نشان می‌دهند که وضعیت امید به آینده در تمامی گروه‌های سنی رو به کاهش است، اما این کاهش در میان نوجوانان و جوانان به مراتب شدیدتر است. سرمایه انسانی که از مهم‌ترین دارایی‌های یک کشور به‌شمار می‌آید، در شرایط کنونی بیش از پیش در حال کاهش است؛ چراکه نسل جوان به جای به‌کارگیری مهارت‌ها و دانش خود برای توسعه و پیشرفت کشور، به مهاجرت یا بی‌تفاوتی اجتماعی روی آورده است (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۳ و ۱۴۰۲).

بر این اساس آینده جوامع به میزان موفقیت آن‌ها در ایجاد مسیرهایی بستگی دارد که به واسطه آن‌ها، اعضای جامعه، به‌ویژه جوانان و نوجوانان بتوانند خود را توسعه داده و برای تبدیل شدن به افراد مؤثر در جامعه آماده کنند. هنگامی که این مسیرها به خوبی مشخص، پایدار، مورد حمایت جامعه و جذاب باشند، جامعه می‌تواند اطمینان داشته باشد که نسل‌های جدید با آمادگی کامل به بزرگسالی خواهند رسید. اما زمانی که این مسیرها خطرناک، غیرقابل پیش‌بینی، غیرجذاب یا نامتناسب با الزامات بزرگسالی در آن جامعه باشند، آینده نه برای نوجوانان و نه برای جامعه امن نخواهد بود (لارسون و همکاران، ۲۰۰۲). نوجوانان نسل زد در زمان انجام این پژوهش، متولدین نیمه دوم دهه ۸۰ ه.ش. آخرین متولدین نسل

زده‌ستند. نسل زد، اولین نسلی که در دوران دیجیتال رشد کرده‌اند، با نسل‌های پیشین تفاوت‌های بنیادینی دارند. این نسل در محیطی پر از اطلاعات گسترده، رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی پرورش یافته و دنیای آن‌ها به واسطه تحولات تکنولوژیک به سرعت در حال تغییر است (جایاتیس^{۲۱}، ۲۰۲۳).

باتوجه به ماهیت پیچیده و چندسطحی امید به آینده، رویکردهای خطی و تک‌علتی برای تحلیل عوامل مؤثر بر آن، لاجرم از بازنمایی تعاملات غنی و چندبُعدی میان عوامل بازمی‌مانند و در نتیجه، توان ما را برای طراحی مداخلات اثربخش به منظور تقویت این پدیده محدود می‌کنند. هرچند در سال‌های اخیر مطالعات ارزشمندی در زمینه امید به آینده انجام شده است، اما هم‌چنان یک شکاف روش‌شناختی مهم در ادبیات وجود دارد؛ به این معنا که بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها امید را مفهومی ساده، ایستا و عمدتاً فردی دیده‌اند، بدون آن‌که به پویایی و برهم‌کنش عوامل ساختاری، اجتماعی، فرهنگی و روان‌شناختی در شکل‌گیری و تداوم آن توجه کافی داشته باشند. این درحالی است که یافته‌های بین‌المللی و ملی نشان می‌دهد امید به آینده، پدیده‌ای پیچیده و پویاست که تحت تأثیر زنجیره‌ای از روابط متقابل میان متغیرها در طول زمان شکل می‌گیرد. به‌ویژه در مورد نوجوانان نسل زد، که در محیطی به مراتب پیچیده‌تر از نسل‌های پیشین رشد می‌کنند و تجربه‌زیسته آن‌ها به واسطه عوامل متنوعی چون رسانه‌های نوین، تحولات اجتماعی سریع، تغییرات فرهنگی و فشارهای اقتصادی شکل می‌گیرد، درک دقیق این پویایی‌ها نیازمند رویکردهای جامع و سیستمی است؛ از این رو، پژوهش حاضر با تکیه بر تحلیل ساختاری و با هدف شناسایی و دسته‌بندی عوامل کلیدی اثرگذار و اثرپذیر بر امید به آینده نوجوانان، تلاش می‌کند تصویری شبکه‌ای از روابط بین عوامل ترسیم کند تا نه تنها متغیرهای پیش‌ران شناسایی شوند، بلکه جایگاه و نقش عوامل واسط و خروجی نیز روشن گردد. این نگاه ساختاری، امکان طراحی مداخلات چندسطحی و هدفمند برای ارتقای امید در این گروه سنی را فراهم می‌آورد.

۲. ادبیات پژوهش

۲-۱. امید به آینده؛ تعاریف و ملاحظات نظری

امید، به عنوان مفهومی چندبُعدی و پویا (ترپه، ۲۰۱۶؛ بنسون و همکاران، ۲۰۰۳؛ اسپنسر و همکاران، ۱۹۹۷)، در علوم انسانی و اجتماعی از دیرباز محل توجه بوده و درک آن نیازمند نگاهی تلفیقی به ابعاد فردی و اجتماعی است. در فلسفه، افلاطون آن را جست‌وجویی برای خیر و حقیقت و ارسطو احساسی طبیعی، اما مشروط به عقلانیت می‌دانست (گریولی^{۲۲}، ۲۰۲۰). این نگاه‌های اولیه، گرچه بیشتر بر بُعد درونی امید تأکید داشتند، زمینه‌ساز توجه به آن در قالب نیرویی برای تغییرات اجتماعی در دوران مدرن شدند؛ از نگاه انقلابی مارکس تا نقد بدبینانه نیچه به عنوان توهمی بازدارنده (ترنر، ۱۳۹۹؛ آلفانو، ۲۰۱۳).

در روان‌شناسی مثبت‌گرا، که به تعبیری در مقابل روان‌شناسی بالینی یا آسیب‌شناسی روانی قرار می‌گیرد (کولا^{۲۳} و همکاران، ۲۰۲۲)، امید به عنوان یک مؤلفه بسیار مهم و اثرگذار در بهبود وضعیت روانی افراد مطرح می‌شود. «استوتلند»^{۲۴} (۱۹۶۹) امید را به عنوان انتظاری بیش از صفر برای رسیدن به هدف تعریف می‌کند و آن را عاملی مهم در ایجاد رضایت ذهنی می‌داند. امید به زندگی یکی از شاخص‌های بسیار مهم سلامتی و رفاه به‌شمار می‌رود. در حوزه روان‌شناسی، نظریه امید استایدر (۱۹۹۱ و ۲۰۰۱) نقش بنیادینی در تعریف امید ایفاء کرده است. استایدر امید را یک فرآیند شناختی فعال می‌داند که شامل سه مؤلفه است: اهداف روشن، تفکر مسیر برای یافتن راه‌های رسیدن به آن‌ها، و تفکر عاملیت به معنای انگیزه و اراده برای پیگیری این مسیرها.

مفهوم امید از ۱۹۷۰م. در قالب بحث احساسات انسانی وارد حوزه علوم اجتماعی شد (عظیمی و همکاران، ۱۳۹۸). اگرچه در آثار بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی به طور مستقیم به مفهوم امید پرداخته نشده است. با این حال، از نظر پژوهش‌گرانی مانند «جیلی» و «منگون»^{۲۵} (۲۰۲۳)، امید به شکل غیرمستقیم در چارچوب‌های کنش اجتماعی، پیشرفت تاریخی و نظم اجتماعی مورد توجه آن‌ها بوده است. در دیدگاه «امیل دورکیم»، موضوع امید با مفهوم خوشبختی و شرایط اجتماعی آن مرتبط است. با این حال، مطابق با رویکرد کلی جامعه‌شناختی او، دورکیم امید را اساساً یک محصول هنجاری یا یک

واقعیت اجتماعی می‌داند (جیلی و منگون، ۲۰۲۳). او معتقد بود که امید نه تنها یک احساس فردی، بلکه یک حقیقت اجتماعی است که از طریق تعاملات اجتماعی و نهادهای جامعه پرورش می‌یابد.

۲-۲. مبانی نظری پژوهش

امید به آینده، مفهومی چندبُعدی و میان‌رشته‌ای است که در نظریه‌های مختلف روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم شناختی و علوم تربیتی به اشکال گوناگون تبیین شده است. یکی از مهم‌ترین مبانی نظری در حوزه امید، نظریه «امید» اسنایدر و همکاران (۱۹۹۱؛ ۲۰۰۱) است که بر سه مؤلفه اصلی تأکید دارد: اهداف (تعیین روشن مقاصد زندگی)، تفکر مسیر (خلق راه‌کارهای متعدد برای دستیابی به اهداف) و تفکر عامل (حفظ انگیزه برای حرکت در مسیر اهداف). این نظریه، امید را فرآیندی شناختی و فعال می‌داند که از طریق آن افراد می‌توانند زندگی خود را هدایت کنند. با وجود کاربرد گسترده، یکی از نقدهای مهم به این نظریه، غفلت از زمینه‌های اجتماعی شکل‌گیری امید است. در ادامه این رویکرد، «استودارد» و «پیرس»^{۲۶} (۲۰۱۵) دیدگاهی ارائه می‌کنند که ابعاد روان‌شناختی امید را با ساختارهای اجتماعی ترکیب می‌کند. آن‌ها معتقدند که امید، به‌ویژه در میان نوجوانان و جوانان، محصول تعامل عوامل فردی و زمینه‌ای است. آن‌ها تأکید می‌کنند که امید نه تنها ریشه در شناخت و انگیزش دارد، بلکه به وسیله عوامل اجتماعی مانند تعلق به جامعه، احساس امنیت و فرصت‌های اجتماعی نیز شکل می‌گیرد. در این دیدگاه، امید عنصری کلیدی در فرآیند رشد مثبت جوانان^{۲۷} محسوب می‌شود و به‌ویژه در محیط‌های اجتماعی با منابع محدود، نقش محافظتی و توانمندساز ایفاء می‌کند (استودارد و پیرس، ۲۰۱۵).

نظریه «هویت» «مارسیا»^{۲۸} (۱۹۶۶، ۲۰۰۲) با چهار وضعیت هویتی خود (هویت موفق، زودرس، آشفتگی هویتی و هویت پراکنده) توضیح می‌دهد که امید به آینده تا حد زیادی وابسته به میزان جست‌وجوگری و تعهد هویتی نوجوانان است. افرادی که به هویت موفق رسیده‌اند، معمولاً اهداف روشن‌تر و امید پایداری نسبت به آینده دارند، درحالی‌که هویت پراکنده یا آشفتگی هویتی می‌تواند با کاهش امید همراه باشد.

در همین راستا، «برناردو»^{۲۹} (۲۰۱۰) با نگاهی شناختی به امید، مفهوم «تفکر جهت‌دار به آینده»^{۳۰} را وارد نظریه می‌کند. به زعم او، امید با چگونگی پردازش ذهنی آینده پیوند دارد؛ یعنی با نوع نگاه فرد به آینده و توانایی تجسم پیامدهای مثبت یا منفی آن. در این نظریه، نقش فرهنگ نیز برجسته می‌شود؛ به طوری که در جوامع مختلف، الگوهای امید متفاوت‌اند و عواملی نظیر مذهب، سنت‌های فرهنگی، و تجارب تاریخی در شکل‌گیری این الگوها مؤثرند (برنادو، ۲۰۱۰). بدین ترتیب، امید پدیده‌ای صرفاً درون‌روانی نیست، بلکه در بافت فرهنگی-اجتماعی گسترده‌تری ریشه دارد.

از منظر ساختی-کارکردی، «پارسونز»^{۳۱} جامعه را سیستمی متشکل از نهادهای اجتماعی می‌داند که برای حفظ تعادل و بقا باید چهار کارکرد اساسی مدل AGIL را انجام دهند: سازگاری، دستیابی به اهداف، یکپارچگی و حفظ الگوها (به نقل از: ترنر، ۱۳۹۹). در این چارچوب، امید به آینده می‌تواند محصول هماهنگی بین کارکردهای نهادی و اطمینان از برآورده شدن نیازهای اساسی نسل‌ها باشد. نظریه «کنش متقابل نمادین» «مید»^{۳۲} (گیدنز، ۱۳۹۹) نیز نشان می‌دهد که امید، از معانی اجتماعی و تعاملات روزمره شکل می‌گیرد. «من فاعلی» و «من مفعولی» در تعامل مداوم، امکان بازآفرینی هویت و تفسیر مثبت آینده را فراهم می‌کنند.

از سوی دیگر، نظریه «محرومیت نسبی» (ترنر، ۱۳۹۹) بر این نکته تأکید دارد که ناامیدی اغلب از مقایسه اجتماعی و ادراک نابرابری ناشی می‌شود، حتی اگر وضعیت عینی فرد مناسب باشد. نظریه «آنومی» «مرتن» نیز بیان می‌کند که گسست بین اهداف فرهنگی و ابزارهای مشروع برای دستیابی به آن‌ها، می‌تواند باعث سردرگمی هنجاری و افت امید اجتماعی شود (گیدنز، ۱۳۹۹).

نظریه «چرخه‌های نسلی» «هاوی» و «اشتراوس»^{۳۳} (۱۹۹۲) بیان می‌کند که هر نسل در واکنش به چالش‌ها و بحران‌های نسل پیشین شکل می‌گیرد و ارزش‌ها و نگرش‌های خاصی را توسعه می‌دهد. بر این اساس، امید به آینده در نسل زد تحت تأثیر مستقیم رویدادهای جهانی شدن، تحولات تکنولوژیک و تغییرات فرهنگی است.

نظریه «مدرنیزاسیون» «اینگلهارت»^{۳۴} و «ولزل»^{۳۵} (۲۰۰۵) نیز توضیح می‌دهد که با پیشرفت اقتصادی و فرهنگی، نسل‌های جدید به سمت ارزش‌های فردگرایانه و آزادی‌های شخصی حرکت می‌کنند. این روند، امید را بیشتر به حوزه تحقق فردی و خودابرازی سوق می‌دهد تا به اهداف جمعی و سنتی. در همین راستا در نظریه «فردگرایی بیرونی» «توینج»^{۳۶} و همکاران (۲۰۱۲) نسل زد به عنوان نسلی با تمایل بیشتر به خودابرازی و مادی‌گرایی معرفی می‌شود که موفقیت شخصی را مقدم بر رفاه جمعی می‌داند (پارساکیا و همکاران، ۲۰۲۳)،

در مجموع، این نظریات، با وجود تفاوت‌های روشی و مفهومی، در چند نکته هم‌نظرند؛ نخست آن‌که، امید سازه‌ای پویا، هدف‌محور و وابسته به بافت است. دوم آن‌که، هم توانمندی‌های فردی (مانند: خودکارآمدی، انگیزه و شناخت) و هم عوامل محیطی (نظیر: خانواده، جامعه، مدرسه و فرهنگ) در تکوین آن نقش دارند و در نهایت امید، هم به عنوان یک متغیر تبیینی در سلامت روان، انگیزش تحصیلی و تاب‌آوری اجتماعی نقش دارد و هم به عنوان یک سرمایه روانی قابل تقویت در برنامه‌های مداخله‌ای به کار گرفته می‌شود.

۳-۲. پیشینه تجربی

امید به آینده به عنوان یک پدیده اجتماعی پیچیده حاصل تعامل عوامل مختلف در سطوح مختلف جامعه است. طبق پژوهش‌های صورت‌گرفته، امید به آینده در میان نوجوانان تحت تأثیر آمیزه‌ای از عوامل روان‌شناختی، خانوادگی، مدرسه‌ای، اجتماعی و اقتصادی قرار دارد (ارستین^{۳۷} و همکاران، ۲۰۲۰).

در بُعد روان‌شناختی، ناتوانی در شناسایی و بیان احساسات، (فرجی و همکاران، ۱۴۰۲) تکانش‌گری، خودانتقادی، و فشار روان‌شناختی می‌توانند ناامیدی و پرخاشگری را افزایش دهند و حتی به رفتارهای مخرب مانند خودجرحی و افکار خودکشی (اعتمادی و همکاران، ۱۴۰۲) منجر شوند. هم‌چنین، مشوق‌های انگیزشی منفی (گلستانی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۳)، استرس تحصیلی (شفیع‌پور و ترابی‌نهاد، ۱۳۹۷) و نگرش منفی نسبت به خود و جهان (بکر و همکاران، ۲۰۰۹؛ بیلماز و تورکوم، ۲۰۰۸) از عوامل اصلی ناامیدی تحصیلی و اجتماعی هستند. برعکس، معنادرمانی گروهی (شاهسواری، ۱۳۹۷؛ سوری، ۱۳۹۴؛ باییری و همکاران، ۱۳۹۹)، افزایش خودکارآمدی تحصیلی (گلستانی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۳)، و تقویت ویژگی‌های شخصیتی کارآمد می‌توانند به طور معناداری امید را افزایش داده و از بحران‌های روانی جلوگیری کنند. تقویت امید به آینده از طریق ایجاد چشم‌انداز مثبت نسبت به زندگی و برآورده شدن نیازهای روان‌شناختی اساسی (کریمی‌دولتشاه و همکاران، ۱۳۹۸)، سلامت روان نوجوانان را بهبود می‌بخشد. در این راستا، ایمان به خدا، توکل، و امید به رحمت الهی (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱) و نیز با الگوسازی از افراد موفق (ابتکاری، ۱۳۹۷) نقش مهمی در افزایش امید ایفاء می‌کنند. در بُعد خانوادگی؛ سبک‌های فرزندپروری، حمایت خانواده (کریمی‌دولتشاه و همکاران، ۱۳۹۸؛ مک‌کوی و بوون، ۲۰۱۵؛ بیلماز و تورکوم، ۲۰۰۸) و کاهش تعارض‌های خانوادگی (رضاپور و همکاران، ۱۴۰۱) تأثیر به‌سزایی در تقویت یا تضعیف امید به آینده دارند. سبک فرزندپروری مقتدرانه با افزایش امید و بهبود عزت‌نفس همراه است، درحالی‌که فرزندپروری مستبدانه و تعارض والدین به کاهش امید و افزایش ناامیدی منجر می‌شود (هیوون و سیاروچی^{۳۸}، ۲۰۰۸).

در بُعد مدرسه‌ای؛ محیط آموزشی (آدریچ و مک‌لر^{۳۹}، ۲۰۲۴؛ و مک‌کوی و بوون، ۲۰۱۵)، تعامل مثبت با معلمان، و کیفیت رهبری مدرسه (گونجور و ارثتین، ۲۰۲۱)، از جمله عوامل کلیدی هستند که بر هویت دانش‌آموزان و انگیزه آن‌ها برای آینده تأثیر می‌گذارند. مشاوره‌های تحصیلی (گونجور و ارثتین، ۲۰۲۱) و ایجاد فضای امن و حمایتگر در مدارس می‌توانند به تقویت امید و کاهش استرس تحصیلی کمک کنند.

در بُعد اجتماعی و اقتصادی؛ مشارکت اجتماعی (طوافی و سروری، ۱۴۰۰؛ مردانی‌فر و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلطانی‌بهرام و عزیززاده‌اقدّم، ۱۴۰۲)، وضعیت اقتصادی مناسب، احساس امنیت شغلی، و دسترسی به فرصت‌های تحصیلی و اقتصادی از مهم‌ترین عواملی هستند که امید به آینده را تقویت می‌کنند (سلطانی‌بهرام و عزیززاده‌اقدّم، ۱۴۰۲).

استفاده از شبکه‌های اجتماعی (سلطانی‌بهرام و عزیززاده‌اقدّم، ۱۴۰۲)، برای ارتباطات مثبت و دریافت حمایت اجتماعی می‌تواند سرمایه اجتماعی و امید به آینده را افزایش دهد، اما استفاده نادرست از رسانه‌های جمعی و

استانداردهای زیبایی غیرواقعی ممکن است تأثیرات معکوسی بر عزت نفس و امید نوجوانان دختر داشته باشد (مازتی^{۴۰} و همکاران، ۲۰۲۱).

بنابراین می‌توان مشاهده کرد که عوامل مختلفی در شکل‌گیری، تقویت یا تضعیف امید به آینده نقش دارند؛ البته باتوجه به ماهیت این عوامل همه از وزن، اهمیت و تأثیرگذاری یکسانی برخوردار نیستند و نمی‌توان همه را به یک اندازه در تغییرات میزان امید به آینده، به‌ویژه درمیان نسل زد مؤثر دانست. درک وزن و اهمیت تأثیرگذاری هر عامل گام مهمی در مدیریت مسئله و افزایش امید به آینده در نسل‌های نوجوان و جوان می‌باشد.

۳. روش پژوهش

مطالعه حاضر با استفاده از روش تحلیل ساختاری یا میک مک (ماتریس تأثیرات متقاطع چندگانه برای طبقه‌بندی^{۴۱}) انجام شده است. این روش برای بررسی قدرت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها در سیستم‌های پیچیده به‌کار می‌رود و روابط مستقیم و غیرمستقیم میان آن‌ها را تحلیل می‌کند. به این ترتیب، متغیرها به صورت کمی به عنوان متغیرهای کلیدی درون‌زا یا برون‌زا طبقه‌بندی می‌شوند. مطابق «دیراساسنا» و «سپین»^{۴۲} (۲۰۱۹)، نتایج این فرآیند می‌تواند به شناسایی عوامل کلیدی، طراحی سناریوها و تدوین راهبردهای سیاست‌گذاری منجر شود.

تحلیل ساختاری یکی از ابزارهای کلیدی در علوم اجتماعی است که با بررسی روابط بین متغیرهای یک سیستم، به درک پیچیدگی‌های پدیده‌های اجتماعی و هدایت تصمیم‌گیری‌های استراتژیک کمک می‌کند. روش میک مک که توسط «گودت» توسعه یافته، یکی از ابزارهای مهم تحلیل ساختاری است و امکان شناسایی متغیرهای کلیدی و تحلیل روابط مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها را فراهم می‌کند (آرانگو‌مرالز و پرز^{۴۳}، ۲۰۱۴). این روش در حوزه‌هایی مانند برنامه‌ریزی استراتژیک آموزش عالی، حفاظت از انرژی و تحلیل موانع و محرک‌ها در مراقبت‌های بهداشتی به‌کار رفته است. این روش با ساده‌سازی سیستم‌های پیچیده، امکان پیش‌بینی و تصمیم‌گیری استراتژیک را فراهم می‌کند (ساکسنا^{۴۴} و همکاران، ۱۹۹۰). در تحلیل ساختاری، متغیرهای کلیدی شناسایی شده و روابط مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها از طریق ماتریس‌های تعاملی بررسی می‌شود تا دینامیک‌های پنهان سیستم آشکار گردد (بنجومنا-ایریاس^{۴۵} و همکاران، ۲۰۱۶).

در تحلیل ساختاری با روش میک مک، ابتدا متغیرهای تأثیرگذار و وابسته شناسایی می‌شوند و سپس براساس میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در چهار دسته کلی شامل متغیرهای تعیین‌کننده (با تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری کم)، متغیرهای تأثیرپذیر، متغیرهای دوجبهی (با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا) و متغیرهای مستقل (با تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایین) طبقه‌بندی می‌گردند (پیتر و پای^{۴۶}، ۲۰۲۴). این فرآیند با استفاده از نرم‌افزار میک مک انجام و روابط مستقیم و غیرمستقیم میان متغیرها مشخص می‌شود.

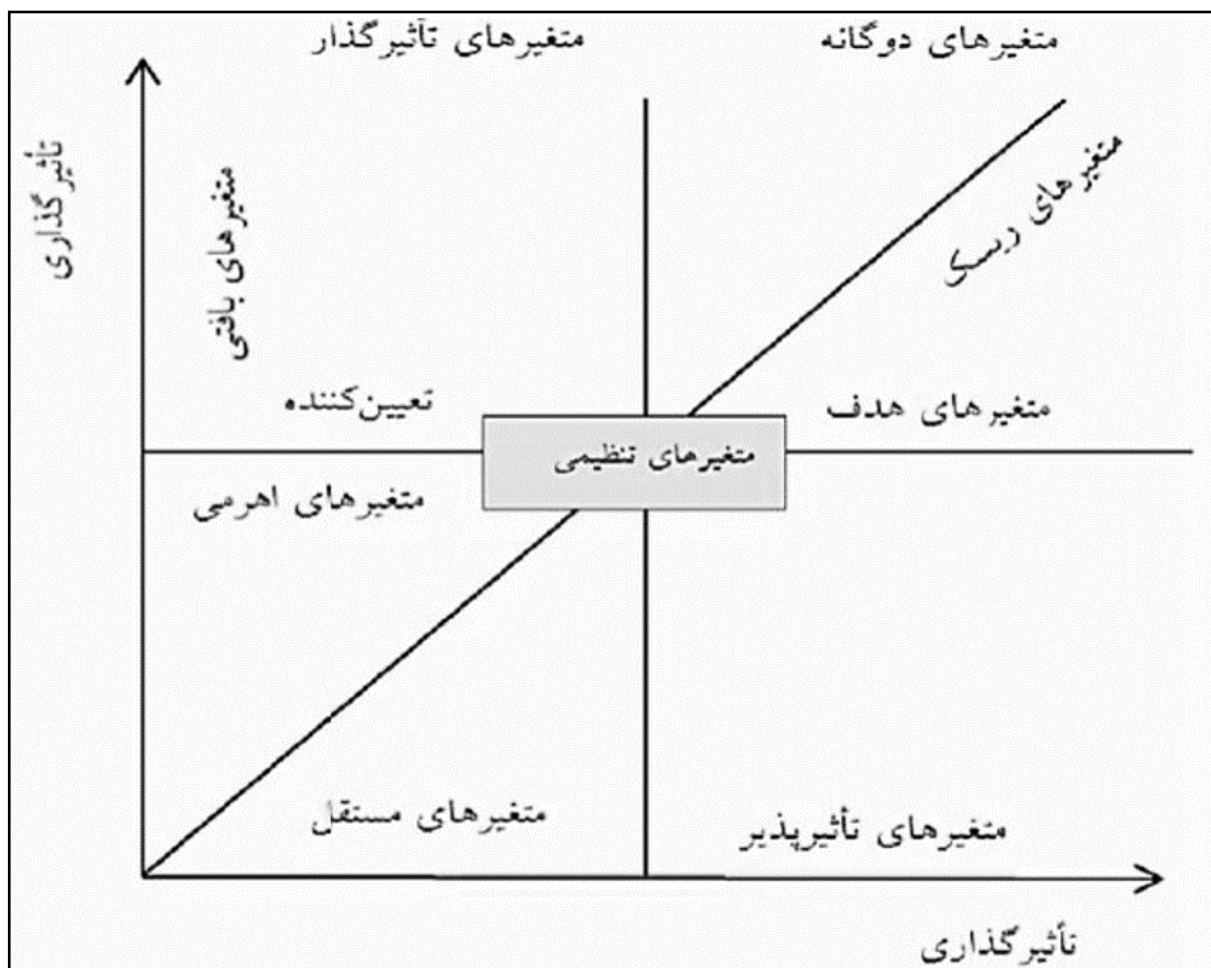
۳-۱. مراحل اصلی اجرای روش میک مک

روش میک مک شامل مراحل مشخصی است که به تحلیل نظام‌مند سیستم‌های اجتماعی کمک می‌کند. این مراحل در ادامه شرح داده شده‌اند.

۱. شناسایی متغیرها: در گام نخست، فهرستی از متغیرهای مرتبط با موضوع پژوهش تهیه می‌شود. این کار می‌تواند از طریق مرور نظام‌مند ادبیات، مصاحبه با ذی‌نفعان و گروه‌های هدف، و جلسات طوفان فکری انجام شود تا جامعیت و تنوع متغیرها تضمین گردد و از سوگیری‌ها کاسته شود (بنجومنا-ایریاس و همکاران، ۲۰۱۶). در این پژوهش، عوامل مؤثر بر امید به آینده از سه منبع اصلی استخراج شد: مرور ادبیات، مصاحبه با کارشناسان، و نظرات نوجوانان نسل Z.

۲. ایجاد ماتریس اثرات متقابل: پس از شناسایی متغیرها، آن‌ها به صورت سطری و ستونی در ماتریس اثرات متقابل قرار می‌گیرند و وجود یا شدت رابطه بین هر جفت متغیر بررسی می‌شود. این مرحله که با مشورت کارشناسان و در فاز دوم پژوهش انجام شد، مبنای تحلیل‌های بعدی بوده و دقت در شناسایی تعاملات را تضمین می‌کند (پیتر و پای، ۲۰۲۴).

۳. **تحلیل و دسته‌بندی متغیرها:** در این مرحله، با استفاده از محاسبات ماتریسی و نمودارهای اثرگذاری-اثرپذیری، متغیرها در یکی از چهار ربع تعیین‌کننده، وابسته، دوجویی یا مستقل قرار می‌گیرند. این تحلیل نه تنها روابط مستقیم، بلکه اثرات غیرمستقیم از طریق متغیرهای واسطه را نیز آشکار می‌کند (آرانگو مرالز و پرز^{۴۷}، ۲۰۱۴؛ اکبری و مهدی‌زاده، ۱۴۰۳):
- متغیرهای تعیین‌کننده^{۴۸}: بسیار تأثیرگذار و کم‌وابسته.
 - متغیرهای دوگانه یا واسطه^{۴۹}: هم تأثیرگذار و هم وابسته.
 - متغیرهای وابسته^{۵۰}: نتیجه سیستم است، تأثیر کمی دارد، بسیار وابسته و حساس به تغییرات متغیر تعیین‌کننده و دوگانه است.
 - متغیرهای مستقل^{۵۱}: تأثیری بر سیستم ندارند و از تغییرات سیستم هم بهره‌ای نمی‌برند.
 - اهرم ثانویه^{۵۲}: بیشتر تأثیرگذار است تا وابسته و در شرایط خاص می‌توانند نقش‌آفرین باشند. (پتر و پای، ۲۰۲۴)

نمودار ۱: جانمایی انواع متغیرها در نمودار اثرگذاری/اثرپذیری میک‌مک (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Graph 1: Placement of different types of variables in the MICMAC influence-dependence diagram (Authors, 2025).

برای اطمینان از روایی و پایایی فرآیند تحلیل ساختاری با روش میک‌مک، از نظرات کارشناسان با دیدگاه‌های متنوع به صورت فردی استفاده شد تا از سوگیری و تأثیر سکوت اقلیت‌ها جلوگیری شود. این ماتریس چندین بار توسط کارشناسان دیگر بازبینی شد تا دقت آن تضمین گردد. جدول ۱، خلاصه روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها را به تفکیک مراحل سه‌گانه مطالعه نشان می‌دهد.

جدول ۱: خلاصه روش‌های گردآوری و تحلیل داده‌ها را به تفکیک مراحل سه‌گانه مطالعه (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 1: Summary of data collection and analysis methods across the three stages of the study (Authors, 2025).

تحلیل		گردآوری						مرحله تحقیق
ابزارهای تحلیل	روش تحلیل	ابزار	حجم نمونه	روش نمونه‌گیری	جامعه آماری	تکنیک	روش	
Excel	تحلیل محتوای کیفی	Endnote	تمام شماری (۷۸ مقاله)	تمام شماری	منابع مکتوب	مرور نظامند بر اساس چهارچوب پریزما	کیفی	شناسایی عوامل مؤثر
MAXQDA	تحلیل مضمون	مصاحبه‌نامه	اشباع نظری (۲۵ نوجوان)	هدفمند	نوجوانان	مصاحبه		
MAXQDA	تحلیل مضمون	مصاحبه‌نامه	اشباع نظری (۱۷ کارشناس)	هدفمند	کارشناسان			
Excel	مقایسه دو به دو عوامل و کمی‌سازی روابط	جدول ماتریس اثرات متقابل	در دسترس	هدفمند	پیشینه پژوهش و نخبگان	جلسات کارشناسی	کمی	ایجاد ماتریس اثرات متقابل
نرم افزار Micmac	روش میک‌مک (Micmac)	ماتریس اثرات متقابل	۹۱ عامل	تمام شماری	عوامل شناسایی شده	تحلیل ساختاری	کمی	شناسایی عوامل کلیدی

جداول زیر مشخصات نوجوانان و کارشناسان مشارکت‌کننده در مطالعه را نشان می‌دهد (جداول ۲ و ۳).

جدول ۲: مشخصات جمعیت‌شناختی نوجوانان مشارکت‌کننده در مطالعه (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 2: Demographic characteristics of the adolescents participating in the study (Authors, 2025).

نام مستعار	تاریخ تولد	پایه	رشته	نوع مدرسه	تحصیلات پدر	تحصیلات مادر
۱ محمد	۱۳۸۶	یازدهم	تجربی	غیرانتفاعی	فوق لیسانس	لیسانس
۲ علی	۱۳۸۶	یازدهم	ریاضی	غیرانتفاعی	سیکل	کارشناسی
۳ احمد	۱۳۸۶	دوازدهم	تجربی	غیرانتفاعی	دکتری	فوق لیسانس
۴ امیرعلی	۱۳۸۶	یازدهم	انسانی	غیرانتفاعی	دکتری	لیسانس
۵ علیرضا	۱۳۸۶	یازدهم	انسانی	غیرانتفاعی	دیپلم	لیسانس
۶ محمد مهدی	۱۳۸۷	دهم	انسانی	دولتی	دیپلم	دیپلم ناقص
۷ امیرمحمود	۱۳۸۶	دهم	انسانی	دولتی	لیسانس	لیسانس
۸ داریوش	۱۳۸۷	دهم	انسانی	دولتی	لیسانس	فوق لیسانس
۹ سینا	۱۳۸۵	دوازدهم	تجربی	سمپاد	دکتری	لیسانس
۱۰ علی	۱۳۸۵	دوازدهم	کامپیوتر	غیرانتفاعی	دیپلم	دیپلم
۱۱ آرام	۱۳۸۸	نهم	-	غیرانتفاعی	-	-
۱۲ رها	۱۳۸۶	دهم	گرافیک	دولتی	دیپلم	دیپلم
۱۳ غزل	۱۳۸۷	دهم	طراحی دوخت	دولتی	دیپلم	دیپلم
۱۴ روژان	۱۳۸۶	دهم	تربیت کودک	دولتی	دیپلم	-
۱۵ محیا	۱۳۸۹	هشتم	-	دولتی	دیپلم	لیسانس
۱۶ مهشید	۱۳۸۸	هشتم	-	دولتی	دیپلم	ششم
۱۷ هاجر	۱۳۸۹	هشتم	-	دولتی	-	-

۱۸	ملیکا	۱۳۸۸	هشتم	-	دولتی	دیپلم	دیپلم
۱۹	پرینا گلی	۱۳۸۵	دوازدهم	گرافیک	دولتی	دیپلم	فوق لیسانس
۲۰	یلدا	۱۳۸۵	دوازدهم	گرافیک	دولتی	فوق لیسانس	لیسانس
۲۱	نرجس	۱۳۸۹	هفتم	-	-	-	-
۲۲	فاطمه	۱۳۸۵	دوازدهم	معارف	غیرانتفاعی	-	-
۲۳	فائزه	۱۳۸۹	هفتم	-	غیرانتفاعی	-	-
۲۴	سبا	۱۳۸۵	دوازدهم	معماری	دولتی	-	-
۲۵	هستی	۱۳۸۵	دوازدهم	گرافیک	دولتی	دیپلم	دیپلم

جدول ۳: اطلاعات کارشناسان مشارکت‌کننده در مطالعه (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Tab. 3: Information on the experts participating in the study (Authors, 2025).

کد کارشناس	جنسیت	تحصیلات	دهه تولد	فرزند نسل زد
کارشناس ۱	آقا	دکتری جامعه‌شناسی	۵۰	*
کارشناس ۲	آقا	دکتری روان‌شناسی	۵۰	
کارشناس ۳	خانم	دکتری روان‌شناسی	۶۰	*
کارشناس ۴	خانم	کارشناسی علوم قرآن و حدیث	۶۰	
کارشناس ۵	آقا	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	۵۰	
کارشناس ۶	خانم	حوزوی	۴۰	*
کارشناس ۷	آقا	کارشناسی ارشد کارآفرینی	۸۰	
کارشناس ۸	آقا	کارشناسی ارشد مدیریت	۷۰	
کارشناس ۹	آقا	دکتری ارتباطات	۷۰	
کارشناس ۱۰	خانم	-	۵۰	*
کارشناس ۱۱	آقا	دکتری جامعه‌شناسی	۶۰	
کارشناس ۱۲	خانم	-	۵۰	*
کارشناس ۱۳	خانم	دانشجوی کارشناسی روان‌شناسی	۸۰	
کارشناس ۱۴	آقا	کارشناسی ارشد مکانیک	۷۰	
کارشناس ۱۵	خانم	کارشناسی ارشد روان‌شناسی	۵۰	*
کارشناس ۱۶	خانم	حوزوی و کارشناسی روان‌شناسی	۶۰	
کارشناس ۱۷	آقا	دانشجوی کارشناسی	۸۰	

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. شناسایی عوامل مؤثر

مرحله اول تحلیل ساختاری شامل شناسایی عوامل مؤثر بر امید به آینده در نسل زد می‌باشد. در این مرحله سعی شد تا با مطالعه کلیه نظریه‌ها و پژوهش‌های مرتبط، انجام مصاحبه‌های فردی و بحث‌های گروهی با جامعه هدف و کارشناسان درک کافی اولیه از مسئله امید به آینده در نسل زد فراهم شود. به منظور دستیابی به درک روشنی از عوامل مؤثر بر امید به آینده، عوامل از سه منبع اصلی شامل مرور نظام‌مند ۷۸ مقاله (مطالعات منتخب با بهره‌گیری از الگوی پریسما)، مصاحبه با ۱۷ کارشناس حوزه‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و آموزش و مصاحبه با ۲۵ نوجوان نسل Z (متولدان نیمه

دوم دهه ۱۳۸۰) در بافت شهری مشهد گردآوری شد. در مجموع، پس از حذف موارد هم‌پوش، مشابه و ترکیب عوامل دارای فضای مفهومی یکسان، ۹۱ عامل مؤثر بر امید به آینده استخراج شد که با تلفیق این سه منبع، عوامل نهایی برای تحلیل سیستمی انتخاب شدند که در جدول ۴، لیست این عوامل آمده است.

جدول ۴: عوامل مؤثر بر امید به آینده و منابع استناد (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Tab. 4: Factors influencing hope for the future and their corresponding references (Authors, 2025).

ردیف	عوامل	منبع عامل			ردیف	عوامل	منبع عامل		
		مقالات	کارشناسان	نوجوانان			مقالات	کارشناسان	نوجوانان
۱	احساس ارزشمندی	*	*		۴۷	سازگاری اجتماعی			*
۲	احساس تنهایی		*	*	۴۸	سبک تربیتی والدین	*	*	*
۳	احساس نابرابری اقتصادی		*	*	۴۹	سرمایه معنایی	*	*	*
۴	احساس ناکامی	*	*	*	۵۰	سطح انتظارات	*	*	*
۵	استقلال آموزشی		*		۵۱	سلامت روان	*	*	*
۶	اعتبار والدین	*	*	*	۵۲	سیاست‌زدگی	*	*	*
۷	اعتماد عمومی	*	*	*	۵۳	سیاست‌گذاری	*	*	*
۸	اقتدار‌گریزی		*	*	۵۴	شایسته‌سالاری	*	*	*
۹	اقتصاد دیجیتال		*	*	۵۵	شبکه تعاملات اجتماعی	*	*	*
۱۰	الگو در دسترس		*	*	۵۶	عاملیت معلم	*	*	*
۱۱	امنیت اجتماعی	*	*		۵۷	عاملیت نوجوان	*	*	*
۱۲	امنیت اقتصادی	*	*	*	۵۸	عدالت اجتماعی	*	*	*
۱۳	انزوای اجتماعی		*		۵۹	عدم شفافیت و فساد سیستماتیک	*	*	*
۱۴	انسجام اجتماعی	*	*		۶۰	علاقه به رشته تحصیلی	*	*	*
۱۵	انسجام خانواده	*	*	*	۶۱	عوامل استرس‌زای محیطی	*	*	*
۱۶	انعطاف‌پذیری مدرسه	*	*	*	۶۲	غلبه مزیت ثروت در جامعه	*	*	*
۱۷	انعطاف ساختاری	*	*	*	۶۳	فراکنی سیاسی	*	*	*
۱۸	انگیزش شغلی	*	*	*	۶۴	فرصت‌های شغلی	*	*	*
۱۹	آسیب‌های اجتماعی	*	*		۶۵	فشار تحصیلی	*	*	*
۲۰	آگاهی سیاسی		*	*	۶۶	فلسفیدن	*	*	*
۲۱	آنومی اجتماعی	*	*		۶۷	کار فرهنگی	*	*	*
۲۲	بازنمایی از دین و تاریخ		*	*	۶۸	کیفیت اوقات فراغت	*	*	*
۲۳	بازنمایی رسانه از واقعیت		*	*	۶۹	گسست بین‌نسلی	*	*	*
۲۴	بیگانگی اجتماعی	*	*		۷۰	گفتمان بین‌نسلی	*	*	*
۲۵	پایگاه اقتصادی خانواده	*	*	*	۷۱	محدودیت اجتماعی	*	*	*
۲۶	پذیرش تحولات اجتماعی فرهنگی		*	*	۷۲	محرومیت اجتماعی	*	*	*
۲۷	تحریم و فیلترینگ		*	*	۷۳	مرجعیت رسانه رسمی	*	*	*

۲۸	تحولات اجتماعی	*	*	*	۷۴	مسئولیت پذیری اجتماعی	*	
۲۹	تضاد دیجیتال‌یسم و واقعیت	*	*		۷۵	مشارکت اجتماعی	*	*
۳۰	تعاملات خانوادگی	*	*	*	۷۶	مشروعیت آموزش رسمی	*	*
۳۱	تعاملات سازنده با معلم	*	*	*	۷۷	مصرف رسانه	*	*
۳۲	تعلق اجتماعی	*	*	*	۷۸	معنویت	*	*
۳۳	تعلق به نهاد آموزشی	*	*	*	۷۹	مقبولیت اجتماعی	*	*
۳۴	توانمندی	*	*	*	۸۰	موانع کسب و کار	*	*
۳۵	توسعه اجتماعی	*	*	*	۸۱	نامنی روانی	*	*
۳۶	حفظ کرامت نوجوان	*	*	*	۸۲	نامیدی گروه‌های مرجع	*	*
۳۷	حمایت اجتماعی	*	*		۸۳	نابسامانی اقتصادی	*	*
۳۸	حمایت خانوادگی	*	*	*	۸۴	ناپایداری ساختارهای دیجیتال	*	
۳۹	خاطره مشترک	*	*		۸۵	ناسازگاری رفتاری در منصب قدرت	*	*
۴۰	خردجمعی دیجیتال	*	*		۸۶	نشاط اجتماعی	*	*
۴۱	خلاقیت	*	*	*	۸۷	نوآوری آموزشی	*	*
۴۲	دین‌داری	*	*	*	۸۸	هدفمندی	*	*
۴۳	روان‌درمانی	*	*		۸۹	هنجارهای اجتماعی	*	*
۴۴	زیرساخت‌های نهادی	*	*	*	۹۰	هویت	*	*
۴۵	زیست‌جهان رسانه‌ای	*	*		۹۱	هویت دیجیتال	*	*
۴۶	ساختارهای اجتماعی فرهنگی	*	*					

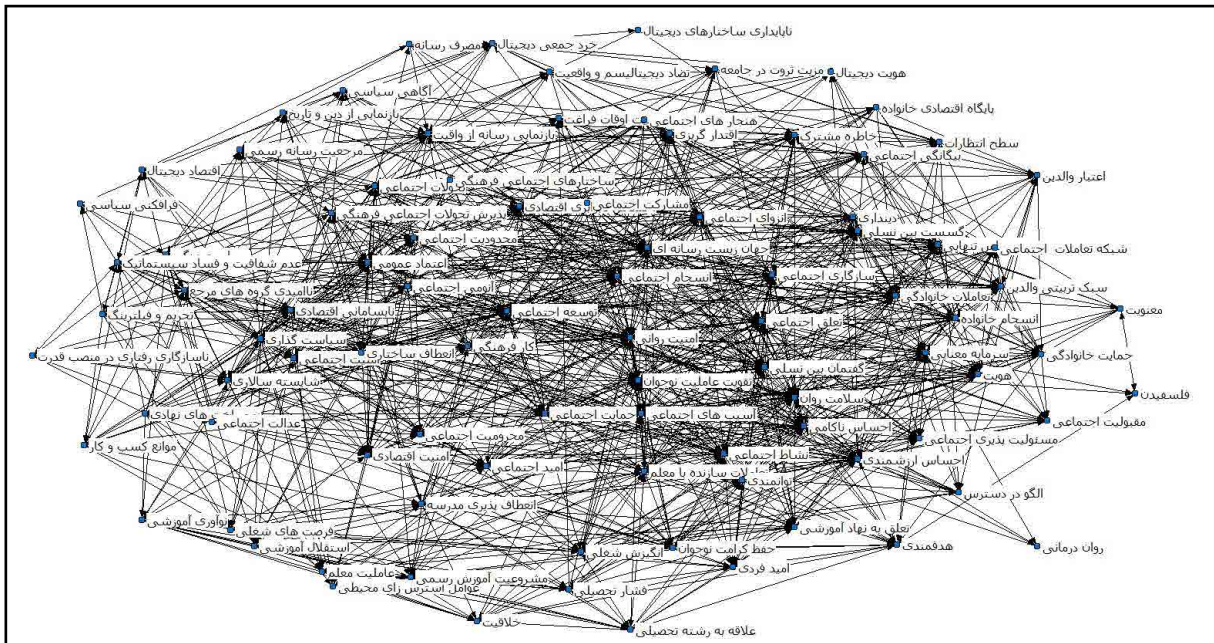
۴-۲. ایجاد ماتریس اثرات متقابل و مدل‌سازی ساختار روابط عوامل مؤثر

پس از استخراج عوامل مؤثر بر امید به آینده در نوجوانان نسل زد، در چند مرحله باتوجه به مصاحبه‌ها، نتایج مقالات علمی و نظرات نخبگان اقدام به تشکیل ماتریس اثرات متقابل شد. به این صورت که عوامل را در یک ماتریس ۹۱ در ۹۱ قرار داده شد و شدت تأثیر مستقیم بین هر دو عامل از صفر (بدون تأثیر) تا ۳ (تأثیر قوی) مشخص گردید. در این مرحله به منظور اطمینان از اعتبار روابط بین عوامل از یک گروه نخبگانی برای بررسی مجدد روابط و اصلاح ماتریس اثرات متقابل استفاده شد. نمودار ۲، طراحی مدل‌سازی ساختار روابط عوامل مؤثر بر امید به آینده را نشان می‌دهد که توسط نرم‌افزار Ucinet ترسیم شده است و نمایان‌گر پیچیدگی روابط میان عوامل شناسایی شده می‌باشد.

۴-۳. تحلیل و دسته‌بندی متغیرها؛ شناسایی عوامل کلیدی

هم‌چنان‌که در بخش روش توضیح داده شد، در تحلیل ساختاری، هدف شناسایی عوامل کلیدی با استفاده از اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل بر یکدیگر است. این روش براساس تحلیل ماتریس اثرات متقابل به تحلیل روابط و تعاملات بین عوامل می‌پردازد. نتایج این تحلیل به صورت شناسایی عوامل کلیدی که بیشترین تأثیر را بر سایر عوامل دارند و هم‌چنین عواملی که به شدت تحت تأثیر دیگر عوامل قرار می‌گیرند، قابل مشاهده است. در جدول ۵، عوامل مهم اثرگذار و اثرپذیر به ترتیب اولویت و به صورت مستقیم و غیرمستقیم آورده شده است.

هم‌چنان‌که جدول فوق نشان می‌دهد سیاست‌گذاری با بالاترین ضریب در اثرگذاری مستقیم (۲۹۳) و غیرمستقیم (۲۹۸) به عنوان اصلی‌ترین متغیر پیش‌ران^{۵۳} در سیستم امید به آینده مطرح است. این عامل جایگاه علی بنیادین دارد و نشان می‌دهد که اصلاح یا تقویت سیاست‌گذاری می‌تواند بر بسیاری از مؤلفه‌های دیگر اثرگذار باشد. زیست‌جهان رسانه‌ای (۲۷۷ مستقیم و ۲۲۱ غیرمستقیم) نیز به عنوان یک متغیر پیش‌ران فرهنگی-ارتباطی نقش بسیار مهمی دارد، و تأثیر آن

نمودار ۲: شبکه روابط بین عوامل مؤثر بر امید به آینده با استفاده از نرم‌افزار Ucinet (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Graph. 2: Network of relationships among the factors influencing hope for the future using UCINET software (Authors, 2025)..

جدول ۵: میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر امید به آینده (۲۰ عامل اول) (نگارندگان، ۱۴۰۴).

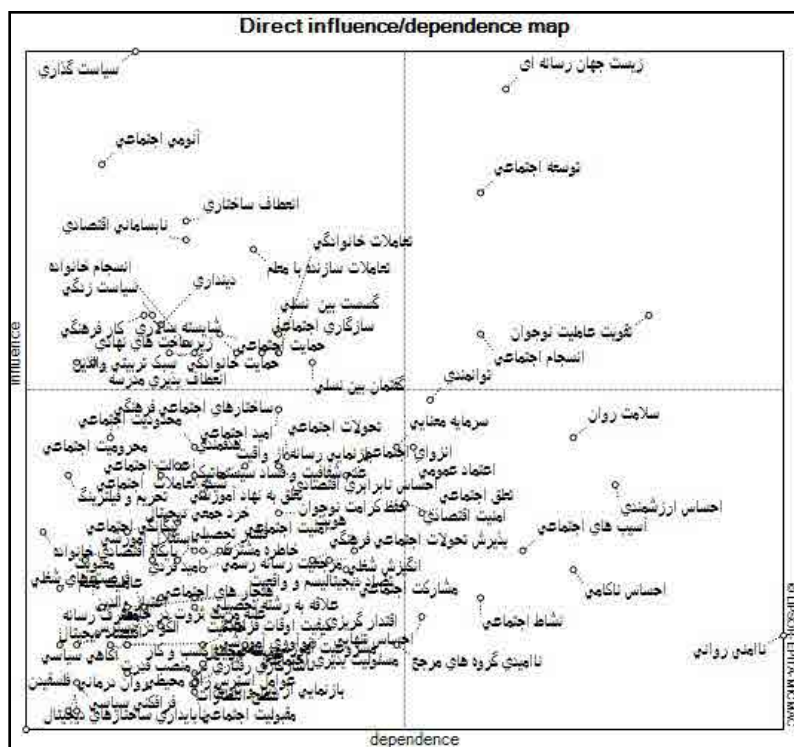
Tab. 5: The level of direct and indirect influence of the factors affecting hope for the future (top 20 factors), (Authors, 2025)..

رتبه	اثرگذاری				اثرپذیری			
	مستقیم		غیرمستقیم		مستقیم		غیرمستقیم	
	عامل	ضریب	عامل	ضریب	عامل	ضریب	عامل	ضریب
1	سیاست‌گذاری	293	سیاست‌گذاری	298	امنیت روانی	360	امنیت روانی	376
2	زیست‌جهان رسانه‌ای	277	تحولات اجتماعی	288	تقویت عاملیت نوجوان	297	احساس ارزشمندی	359
3	انومی اجتماعی	246	انومی اجتماعی	277	احساس ارزشمندی	281	سلامت روان	357
4	تحولات اجتماعی	234	انعطاف‌ناپذیری	226	احساس ناکامی	262	احساس ناکامی	330
5	انعطاف‌ناپذیری	223	ناپسامانی اقتصادی	223	تقویت عاملیت نوجوان	262	تقویت عاملیت نوجوان	330
6	ناپسامانی اقتصادی	215	زیست‌جهان رسانه‌ای	221	آسیب‌های اجتماعی	238	نشاط اجتماعی	302
7	تعاملات سازنده با معلم	211	گسست بین‌نسلی	213	زیست‌جهان رسانه‌ای	230	آسیب‌های اجتماعی	284
8	تقویت عاملیت نوجوان	183	گفتمان بین‌نسلی	211	انسجام اجتماعی	219	تحولات اجتماعی	231
9	سیاست‌زدگی	183	شایسته‌سالاری	209	تحولات اجتماعی	219	احساس تنهایی	227
10	کار فرهنگی	183	سازگاری اجتماعی	201	نشاط اجتماعی	219	تحولات اجتماعی	224
11	دین‌داری	180	تعاملات سازنده با معلم	194	توانمندی	195	هویت	214
12	انسجام اجتماعی	176	انسجام خانواده	193	احساس تنهایی	191	زیست‌جهان رسانه‌ای	214
13	حمایت اجتماعی	176	تعاملات خانوادگی	192	تحولات اجتماعی	191	توانمندی	207
14	گسست بین‌نسلی	176	انسجام اجتماعی	192	اعتماد عمومی	187	انسجام اجتماعی	205
15	انسجام خانواده	172	سبک تربیتی والدین	190	امنیت اقتصادی	183	مشارکت اجتماعی	200
16	تعاملات خانوادگی	168	کار فرهنگی	177	سرمایه معنایی	180	انگیزش شغلی	198
17	حمایت خانوادگی	168	دین‌داری	173	ناامیدی گروه‌های مرجع	180	سرمایه معنایی	178
18	سازگاری اجتماعی	168	تقویت عاملیت نوجوان	170	هویت	160	ناامیدی گروه‌های مرجع	164
19	سبک تربیتی والدین	168	زیرساخت‌های نهادی	169	انزوای اجتماعی	156	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	157
20	شایسته‌سالاری	168	حمایت اجتماعی	167	مشارکت اجتماعی	156	حفظ کرامت نوجوان	155

بیشتر از طریق بازنمایی آینده و احساسات جمعی القاشده در رسانه‌ها عمل می‌کند. آنومی اجتماعی، تحولات اجتماعی و انعطاف ساختاری در مراتب بعدی قرار دارند که اغلب به ساختارهای کلان اجتماعی و انسجام یا گسست جامعه مربوط‌اند. آنومی، هم در اثرگذاری مستقیم (۲۴۶) و هم غیرمستقیم (۲۷۷)، جایگاه بالایی دارد که نشان‌دهنده قدرت تأثیر اختلالات هنجاری بر سایر عوامل است.

از سوی دیگر امنیت روانی با بالاترین ضریب در هر دو نوع اثرپذیری (۳۶۰ مستقیم و ۳۷۶ غیرمستقیم) در صدر قرار دارد و به عنوان خروجی اصلی^{۵۴} سیستم شناخته می‌شود. به این معنا که امنیت روانی به شدت تحت تأثیر سایر متغیرهاست. احساس ارزشمندی فردی و سلامت روان نیز در رتبه‌های بالای اثرپذیری قرار دارند، که نشان می‌دهد متغیرهای روان‌شناختی و معنابخش، بیشتر از آن‌که کنش‌گر باشند، واکنش‌پذیرند. احساس ناکامی، نشاط اجتماعی و تقویت عاملیت نوجوان نیز از عوامل نهایی نسبتاً حساس هستند که وضعیت آن‌ها به شدت تابعی از شرایط اجتماعی، خانوادگی و ساختاری است.

برخی متغیرها، مانند گسست بین‌نسلی، سبک تربیتی والدین، شایسته‌سالاری، دین‌داری و کار فرهنگی بیشتر در سطوح میانی و پایین‌تر جدول دیده می‌شوند، ولی نقش آن‌ها به صورت غیرمستقیم و تدریجی در شکل‌گیری امید به آینده ظاهر می‌شود. اثرگذاری آن‌ها معمولاً با واسطه‌گری متغیرهای دیگر محقق می‌شود (مانند تعاملات خانوادگی یا سلامت روان). در ادامه نمودارهای برحسب اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم آمده است. نمودار ۳ «نقشه اثرگذاری/اثرپذیری مستقیم» که خروجی تحلیل میک‌مک برای عوامل مؤثر بر «امید به آینده» است، تصویری از جایگاه سیستمی متغیرها در نظام علی و ساختاری این پدیده ترسیم می‌کند. این نمودار بر پایه دو محور افقی (اثرپذیری) و عمودی (اثرگذاری) طراحی شده و چهار ناحیه اصلی را متمایز می‌سازد که هرکدام حاوی معنا و نقش متفاوتی برای متغیرهاست. تحلیل این نمودار، امکان درک عمیق‌تری از مسیرهای علی و راهبردهای مداخله‌ای برای تقویت امید اجتماعی را فراهم می‌سازد.

نمودار ۳: وضعیت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم عوامل (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Graph. 3: Status of the direct influence and dependence of the factors (Authors, 2025).

عوامل تعیین‌کننده: در بخش بالا-چپ نمودار، متغیرهایی قرار دارند که از اثرگذاری بالایی برخوردارند، اما خود کمتر از سایر متغیرها تأثیر می‌پذیرند. این ناحیه به متغیرهای «پیش‌ران» اختصاص دارد. در صدر این متغیرها، «سیاست‌گذاری» قرار دارد که با فاصله‌ای قابل توجه در گوشه بالای چپ نمودار جای گرفته است و نشان می‌دهد مهم‌ترین منشأ علی در نظام امید به آینده، نحوه تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان کشور است. پس از آن، «انومی اجتماعی»، «انعطاف ساختاری» و «نابسامانی اقتصادی» در این ناحیه دیده می‌شوند که نشان‌دهنده وضعیت نابسامان و بی‌نظمی در نظم اجتماعی و اقتصادی‌اند؛ وضعیتی که مستقیماً بر آینده‌نگری و ثبات ذهنی نوجوانان و جوانان تأثیر می‌گذارد. جایگاه این متغیرها نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری نادرست، همراه با گسترش انومی و آشفتگی اقتصادی و انسداد ساختاری نقش کلیدی در تضعیف امید به آینده دارد.

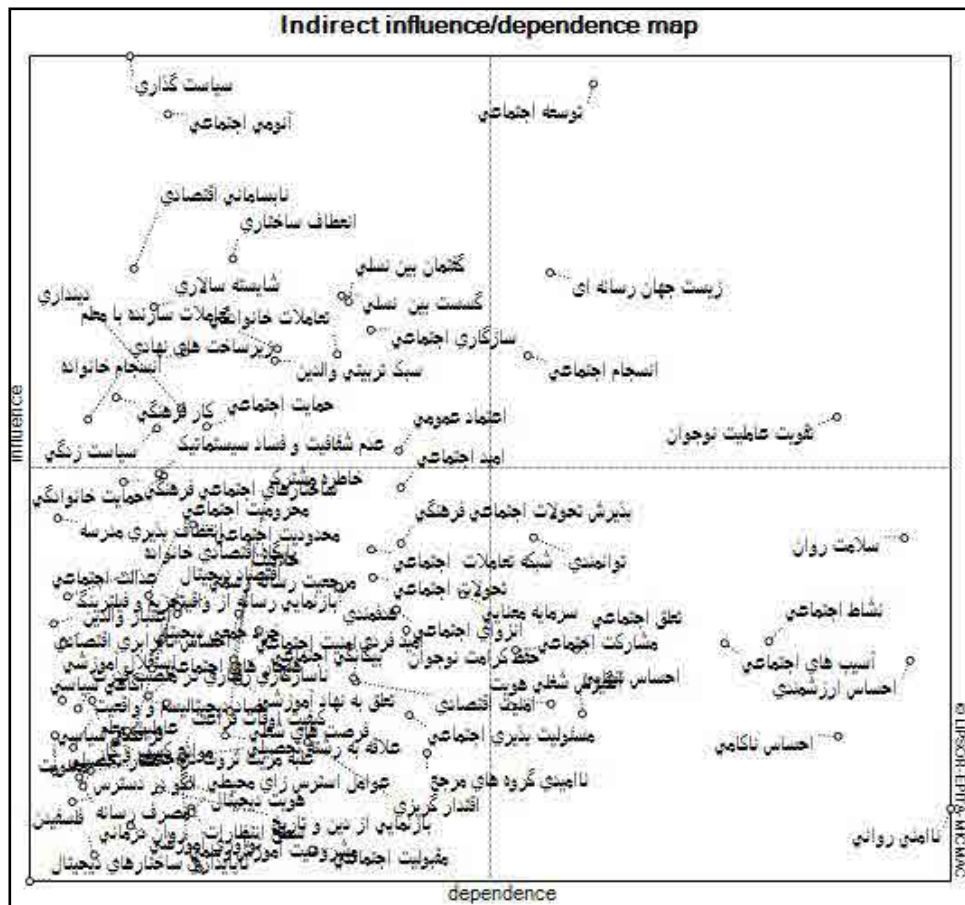
عوامل دوگانه یا واسطه: در ناحیه بالا-راست، متغیرهایی دیده می‌شوند که هم اثرگذارند و هم اثرپذیر. این متغیرها را می‌توان متغیرهای «میانی» یا «پیوندی» نامید. آن‌ها حلقه‌های واسطی هستند که به واسطه پیوند با سایر عوامل، در نظام کنش و واکنش سیستم نقش محوری دارند. از جمله این متغیرها می‌توان به «زیست جهان رسانه‌ای»، «توسعه اجتماعی»، «تقویت عاملیت نوجوان» و «انسجام اجتماعی» اشاره کرد. موقعیت این متغیرها در نمودار، آن‌ها را به نقاطی تبدیل کرده است که هم از ساختارهای کلان سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر می‌پذیرند و هم بر خروجی‌هایی چون سلامت روان، نشاط اجتماعی و احساس ارزشمندی تأثیر می‌گذارند؛ برای مثال، «زیست جهان رسانه‌ای» به عنوان محیطی که نوجوان در آن با روایت‌ها، ارزش‌ها و تصویرهای گوناگون از آینده مواجه می‌شود، هم متأثر از سیاست‌ها و شرایط اجتماعی است و هم خودش نقشی پررنگ در شکل‌دهی به امید یا ناامیدی بازی می‌کند. همین امر درباره «توسعه اجتماعی» نیز صادق است که با جایگاهی ناپایدار در سیستم، می‌تواند باعث تسریع یا کند شدن تغییرات کلیدی در نظام ارزش‌ها، اعتماد و انتظارات آینده شود.

عوامل وابسته: در ناحیه پایین-راست نمودار، متغیرهایی با اثرگذاری پایین و اثرپذیری بالا قرار گرفته‌اند که آن‌ها را باید «متغیرهای وابسته» یا «خروجی‌های سیستم» دانست. متغیرهایی مانند: «سلامت روان»، «احساس ارزشمندی»، «احساس ناکامی»، «آسیب‌های اجتماعی»، «ناامیدی گروه‌های مرجع» و «نشاط اجتماعی» در این بخش دیده می‌شوند. این متغیرها عمدتاً از نتایج و پیامدهای وضعیت سایر متغیرهای علی و میانی هستند. به بیان دیگر، اگر سیاست‌گذاری، رسانه، تعاملات اجتماعی و تحولات فرهنگی در مسیر مثبت هدایت شوند، این متغیرها نیز در جهت تقویت امید، آرامش روانی، احساس مؤثر بودن و تعلق اجتماعی رشد خواهند کرد؛ بنابراین، تغییر در این حوزه‌ها بدون مداخله بر متغیرهای بالادستی امکان‌پذیر نیست و نباید مداخلات تنها به این متغیرها محدود شود.

عوامل مستقل: در ناحیه پایین-چپ، مجموعه‌ای از متغیرها با اثرگذاری و اثرپذیری پایین دیده می‌شوند که بیشتر به عنوان متغیرهای «مستقل یا خنثی» شناخته می‌شوند. این متغیرها یا نقش محدودی در سیستم علی دارند یا در این مدل خاص جایگاه پررنگی نیافته‌اند. گاه نیز ممکن است در شرایط خاص یا در زیرگروه‌های اجتماعی معنا و اثر بیشتری بیابند. با این حال، تحلیل استراتژیک آن‌ها نیازمند بررسی بیشتر در سطح خرد و بسترهای زمینه‌ای است.

در مجموع، نقشه علی حاضر نشان می‌دهد که پدیده امید به آینده به شدت ساختاری، سیستماتیک و چندلایه است. متغیرهایی چون: سیاست‌گذاری، نظم اجتماعی، رسانه و توانمندی نوجوان، شکل‌دهنده زیرساخت‌های امید هستند؛ درحالی‌که احساس ارزشمندی، امنیت روانی، نشاط و آسیب‌های اجتماعی برون‌دا‌های این ساختارند. از این رو، هرگونه برنامه‌ریزی برای ارتقای امید به آینده باید با شناسایی و مدیریت متغیرهای پیش‌ران آغاز شده، از طریق متغیرهای میانی پیگیری شود و نهایتاً در خروجی‌هایی چون سلامت روان و احساس ارزشمندی ارزیابی گردد. این رویکرد می‌تواند راهبردی مؤثر و علمی برای مداخله در نظام اجتماعی-فرهنگی امید و آینده‌نگری در جامعه باشد.

نمودار ۴، «نقشه اثرگذاری/اثرپذیری غیرمستقیم» یکی دیگر از خروجی‌های تحلیل میک‌مک است که روابط غیرمستقیم میان متغیرها را به تصویر می‌کشد. این روابط برخلاف اثرات مستقیم، از طریق زنجیره‌های واسطه‌ای میان متغیرها شکل می‌گیرند و به تحلیل پویایی‌های پنهان و ساختارهای عمیق‌تر سیستم کمک می‌کنند.

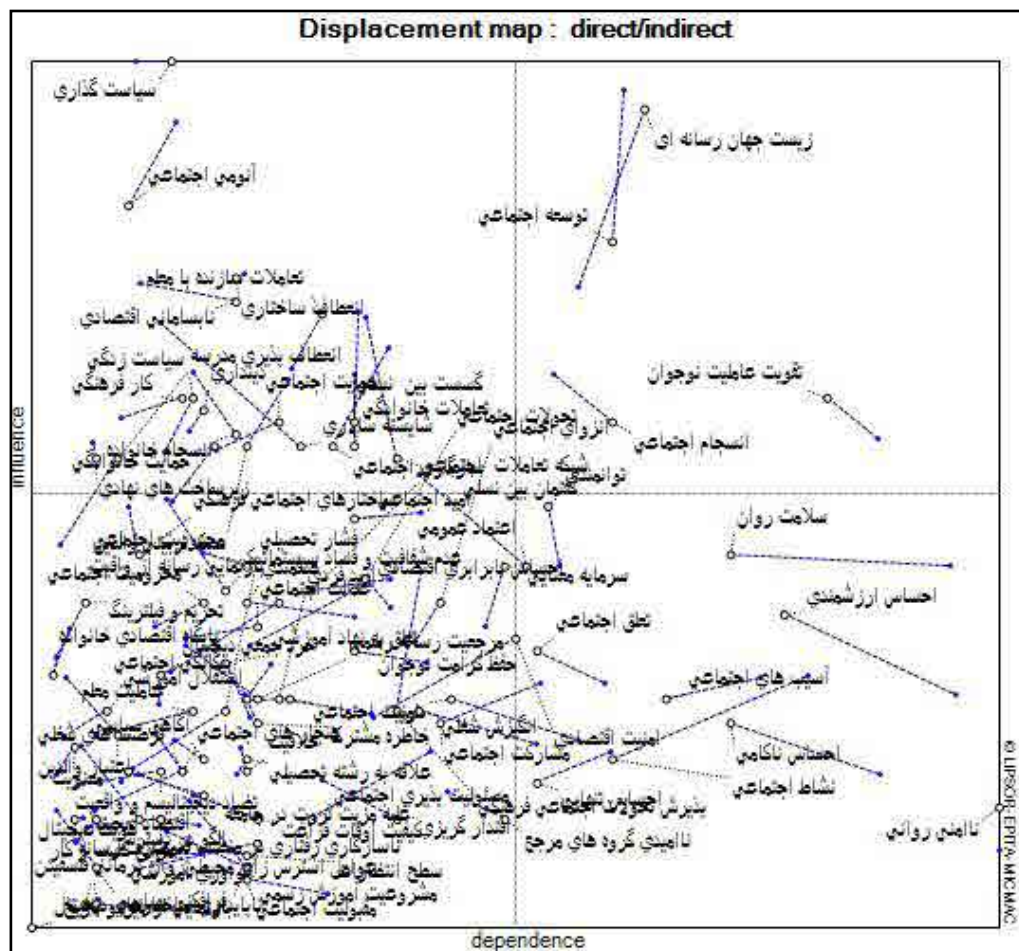

نمودار ۴: وضعیت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری غیرمستقیم عوامل (نگارنگان، ۱۴۰۴).
Graph. 4: Status of the indirect influence and dependence of the factors (Authors, 2025).

براساس نمودار سیاست‌گذاری و آنومی اجتماعی هم‌چنان در ناحیه بالای چپ قرار دارند، یعنی بالاترین اثرگذاری غیرمستقیم را دارند. این تثبیت جایگاه نشان می‌دهد که حتی در زنجیره‌های پیچیده‌تر علی، این دو عامل نقشی راهبردی دارند. توسعه اجتماعی، زیست جهان رسانه‌ای، انسجام اجتماعی و تقویت عاملیت نوجوان در ناحیه بالای راست جای‌گرفته‌اند و متغیرهای «پیوندی دوجبهی» محسوب می‌شوند. آن‌ها هم از ساختارها تأثیر می‌پذیرند و هم در شکل دادن به متغیرهای نهایی سیستم مشارکت دارند. در ناحیه پایین-راست، متغیرهایی چون: سلامت روان، نشاط اجتماعی، احساس ارزشمندی، احساس ناکامی و امنیت روانی قرار دارند که بیشترین اثرپذیری غیرمستقیم را دارند، ولی نقش مؤثری در اثرگذاری غیرمستقیم بر سایر متغیرها ندارند. این جایگاه نشان می‌دهد که این عوامل «خروجی نهایی سیستم» محسوب می‌شوند و به‌ویژه در زنجیره‌های بلندمدت و میانجی‌ها تأثیر می‌پذیرند. موقعیت متغیرهایی مانند: گسست بین‌نسلی، انعطاف ساختاری، شایسته‌سالاری، دین‌داری و تعاملات سازنده با معلم در ناحیه میانی چپ، حاکی از آن است که این عوامل در تثبیت و انتقال اثرات غیرمستقیم نقش دارند، ولی در خود سیستم، نسبتاً باثبات‌اند و کمتر دچار دگرگونی می‌شوند.

این نمودار نشان می‌دهد که اثرگذاری بسیاری از متغیرهای مهم، نه به طور مستقیم بلکه از مسیرهای پیچیده و غیرمستقیم صورت می‌گیرد؛ به طور مثال، با توجه به نمودار اثرگذاری/اثرپذیری مستقیم، عامل اعتماد عمومی جزو متغیرهای تأثیرپذیر است، اما در تأثیرات غیرمستقیم این متغیر تبدیل به متغیر تعیین‌کننده می‌شود. این مهم به این معنا است که در مدت زمان کوتاه، اعتماد عمومی تأثیرپذیر از دیگر عوامل است اما با گذر زمان و انباشت اعتماد عمومی این عامل تبدیل به یکی از عوامل اثرگذار در سیستم می‌گردد. هم‌چنین متغیر زیست جهان رسانه‌ای در تأثیرات مستقیم از تأثیرگذاری بالایی برخوردار است و فوق‌توسعه اجتماعی قرار دارد. اما در گذر زمان و در روابط غیرمستقیم، این دو متغیر به لحاظ جایگاه جای یکدیگر را گرفته و توسعه اجتماعی در اثرات غیرمستقیم اثرگذاری خود را اعمال می‌نماید. در طراحی مداخله‌ها، توجه به این پیوندهای غیرمستقیم می‌تواند منجر به تأثیرات عمیق‌تر و پایدارتر شود. براساس نمودار، اگرچه سیاست‌گذاری و آنومی اجتماعی در نمودار مستقیم مهم بودند، اما در ای جا روشن‌تر می‌شود که نفوذ آن‌ها حتی از طریق متغیرهای میانی و فرهنگی نیز ادامه دارد و باید به عنوان عوامل ریشه‌ای در مداخلات بلندمدت مورد توجه قرار گیرند.

نمودار ۵، جابه‌جایی اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم عوامل مؤثر بر امید به آینده را نشان می‌دهد. براساس نمودار هرچند تفاوت‌هایی در جایگاه عوامل در بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم وجود دارد، ولی در کل موقعیت عوامل تغییر چندانی ندارد و قدرت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل تقریباً مشابه می‌باشد.

نمودار ۵: تغییر موقعیت عوامل در تأثیرگذاری/تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Graph. 5: Changes in the position of factors in terms of direct and indirect influence-dependence (Authors, 2025).

۵. نتیجه‌گیری

امید اجتماعی به عنوان یکی از عناصر بنیادین توسعه و پایداری جوامع، نقش تعیین‌کننده‌ای در تقویت انسجام اجتماعی و کاهش تنش‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایفاء می‌کند. در جامعه ایرانی، امید اجتماعی نه تنها به مثابه یک سازه چندبُعدی شناخته می‌شود، بلکه به عنوان عاملی کلیدی در ایجاد نشاط اجتماعی و تعامل سازنده میان افراد مطرح است. با این حال، چالش‌هایی نظیر کاهش اعتماد عمومی، افزایش فردگرایی و ضعف در مهارت‌های گفت‌وگو، سطح امید اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده و پیامدهای منفی در رفتارهای اجتماعی، از جمله افزایش نفرت، خشونت و مهاجرت را به همراه داشته است (خانیکی، ۱۳۹۸).

از دیدگاه اندیشمندان برجسته جامعه‌شناسی ایران، جامعه هم‌چنان ظرفیت‌های لازم برای تقویت امید اجتماعی را داراست. وجود نشانه‌هایی از تضاد، تنش و پویایی در جامعه، حاکی از تداوم ظرفیت آرزومندی است که می‌تواند زمینه‌ساز پیشرفت و تغییرات مثبت باشد (فاضلی، ۱۳۹۸). با این حال، در جامعه ایرانی بیش از آن‌که ایده امید اجتماعی به نظام اجتماعی فرهنگی سیاسی و اقتصادی وارد شده باشد ایده ناامیدی گفتمان غالب بوده است. هم روشنفکران ایرانی و هم متخصصان علوم اجتماعی چندان به ایده امید اجتماعی توجه نداشته‌اند (مالمیر و همکاران، ۱۳۹۸)؛ بنابراین پژوهش حاضر بر تکثیر گفتمان بین‌رشته‌ای امید در یک بستر سیستمی تمرکز کرده است.

جامعه مورد بررسی پژوهش، نوجوانان نسل زد بودند که به عنوان نسلی نوظهور، با درخواست برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های اجتماعی و امید به آینده‌ای بهتر، ما را ملزم به برنامه‌ریزی‌های هدفمند می‌کنند. این برنامه‌ریزی‌ها باید به گونه‌ای باشد که ضمن حفظ هویت فرهنگی و اجتماعی، بسترهای لازم برای توسعه و پیشرفت را فراهم کرده و هماهنگی بیشتری با تغییرات جهانی ایجاد نماید. می‌توان برآمدن مسئله امید در شرایط فعلی را به میزان قابل توجهی بازتاب ناامیدی اقصاء مختلف جامعه از نسخه‌های امیدبخش موجود در جامعه یا به تعبیر «رتی» (۱۴۰۰) پیش‌گویی‌های ناکام^{۵۵} دانست.

در این راستا، تحلیل امید اجتماعی باید فراتر از نگاه‌های تک‌بُعدی باشد و با بهره‌گیری از نظریات پیچیدگی و روش‌های سیستمی، این مفهوم را به عنوان یک سیستم پویا مورد بررسی قرار دهد. توجه به مؤلفه‌هایی نظیر اعتماد، ظرفیت آرزومندی، پویایی‌های اجتماعی، و گفتمان‌های امیدبخش در سیاست، فرهنگ و اقتصاد می‌تواند به بازسازی و تقویت امید اجتماعی منجر شود. تقویت سرمایه معنایی و ایجاد احساس عاملیت در میان نوجوانان نسل زد، از راهبردهای کلیدی در این مسیر به شمار می‌رود؛ زیرا هر چه عاملیت و مسئولیت‌پذیری آنان افزایش یابد، تعلق اجتماعی بیشتری احساس خواهند کرد و نقش فعال‌تری در ساخت آینده ایفاء خواهند نمود. احساس تعلق یا برخورداری از نقش و جایگاه در خانواده و جامعه و جهان برای تحول به هنجار شخصیت ضروری است و شاید یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های بشر باشد (آزادفلاح، ۱۳۹۷).

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که امید به آینده در نوجوانان نسل زد در ایران، در بستری پیچیده و پویا شکل می‌گیرد که به طور هم‌زمان از نیروهای محرک، موانع ساختاری و تعاملات دوگانه متأثر است. تحلیل ساختاری آشکار کرد که برخی عوامل دوگانه -از جمله زیست‌جهان رسانه‌ای، توسعه اجتماعی، انسجام اجتماعی، عاملیت نوجوان و توانمندی- نه تنها بر سایر مؤلفه‌های سیستم اثرگذارند، بلکه به شدت از تغییرات محیطی و نهادی تأثیر می‌پذیرند. این موقعیت دوگانه آن‌ها را به نقاط حساس و شکننده‌ای تبدیل کرده که هرگونه مداخله یا غفلت در آن‌ها می‌تواند زنجیره‌ای از تحولات مثبت یا منفی در کل سیستم ایجاد کند.

شناسایی سیاست‌گذاری و انومی اجتماعی به عنوان پیش‌ران‌های کلیدی، پیام روشنی دارد؛ بدون اصلاح و بازتعریف سیاست‌ها در حوزه‌های آموزش، فرهنگ، رسانه و عدالت اجتماعی، و بدون مهار روندهای گسترش‌یابنده بی‌هنجاری، هرگونه اقدام مقطعی برای ارتقای امید در نوجوانان، در نهایت به نتیجه‌ای پایدار منجر نخواهد شد. در نقطه مقابل، متغیرهایی چون: سلامت روان، احساس ارزشمندی، نشاط و اعتماد عمومی بیشتر بازتاب شرایط

موجودند تا موتور محرک تغییر؛ بنابراین، بهبود آن‌ها مستلزم تحول در ساختارها و پیش‌ران‌هاست نه صرفاً اقدامات فردی یا برنامه‌های کوتاه‌مدت.

در پژوهش حاضر، یافته‌های ما در زمینه امید به آینده در نسل زد را می‌توان با نظریه امید اسنایدر و مدل سیستمی توسعه یافته کلا و همکاران (۲۰۲۲) تطبیق داد. نوجوانانی که دارای اهداف روشن و تفکر عاملیت قوی بودند، امید بیشتری به آینده نشان دادند. هم‌چنین، یافته‌های ما نشان داد که توانمندی خلق مسیرهای جایگزین و انعطاف‌پذیری در مواجهه با موانع، نقش مهمی در تقویت امید دارد که با مؤلفه تفکر مسیر در نظریه اسنایدر هم‌خوانی دارد. با این حال، امید تنها یک فرآیند فردی نیست، بلکه به شدت تحت تأثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی، و اقتصادی قرار دارد. در این راستا، مدل توسعه یافته کلا و همکاران (۲۰۲۲) که «قدرت جمعی» را به نظریه اسنایدر اضافه کرده است، تطابق بیشتری با نتایج پژوهش ما دارد. بر مبنای مدل سیستمی کلا و همکاران (۲۰۲۲)، «قدرت جمعی» - یعنی ظرفیت کنش هماهنگ و هم‌افزای گروه‌ها و نهادها برای ایجاد تغییر - حلقه مفقوده سیاست‌گذاری‌های کنونی در حوزه امید است. نتایج این پژوهش تأکید می‌کند که هرگونه مداخله مؤثر باید به موازات تقویت توانمندی فردی، به بازسازی بافت‌های اجتماعی، بازتعریف نقش رسانه‌ها و ایجاد حس تعلق و مشارکت جمعی بپردازد. این یعنی امید نباید صرفاً به عنوان ویژگی روانی فرد، بلکه به عنوان یک سرمایه اجتماعی پویا و محصول رابطه متقابل فرد و ساختار دیده شود.

شاید مهم‌ترین وجه تفاوت نوجوان نسل زد با نوجوانان نسل‌های گذشته مربوط به فرآیند هویت‌یابی آن‌ها است. هویت، در ساده‌ترین شکل خود، پاسخی به سؤال «من کیستم؟» (اکبری، ۱۳۹۵) است. هویت جهت‌دهنده رفتار ماست و هر لحظه بخشی از آن را به کار می‌گیریم تا بتوانیم با دیگران ارتباط برقرار کنیم. نوجوانان امروزی در مواجهه با منابع هویت‌یابی متنوع و گسترده‌ای قرار دارند که از شرق (مانند انیمه‌های چندصد قسمتی) تا غرب (سریال‌های متنوع جهانی) را شامل می‌شود. حتی در داخل کشور نیز مرجع اصلی دیگر رسانه ملی نیست؛ بلکه شبکه‌های خانگی، بلاگرها و چهره‌های رسانه‌ای سبک زندگی خود را به نمایش می‌گذارند و صداها متنوع‌تری به گوش می‌رسد؛ بنابراین نسل زد در ایران در فرآیند هویت‌یابی با چالش‌ها و فرصت‌های بی‌سابقه‌ای روبه‌روست. آن‌ها در معرض منابع متکثر هویت - از فرهنگ‌های جهانی تا جریان‌های محلی و از رسانه‌های تعاملی بین‌المللی تا پلتفرم‌های بومی - قرار دارند. این تنوع اگرچه ظرفیت غنی‌سازی هویت و افزایش سرمایه فرهنگی را دارد، اما در غیاب انسجام اجتماعی و نظام‌های معنادارکننده بومی، می‌تواند به سردرگمی، از خودبیگانگی و تضعیف پیوندهای جمعی بی‌انجامد. این وضعیت مستقیماً بر امید به آینده تأثیر می‌گذارد؛ زیرا نوجوانی که تصویر روشنی از جایگاه خود در جامعه ندارد، کمتر می‌تواند اهداف بلندمدت و مسیرهای تحقق آن‌را تصور و دنبال کند.

درنهایت، تحلیل ما نشان می‌دهد که امید و ناامیدی در نوجوانان نسل زد دو قطب جداگانه نیستند، بلکه هم‌زمان و در تعامل شکل می‌گیرند. این نوسان می‌تواند منبع خطر یا فرصت باشد؛ خطر، اگر بی‌هنجاری‌ها و گسست‌های اجتماعی تثبیت شوند؛ فرصت، اگر این انرژی نارضایتی به سمت تغییرات مثبت و خلق آینده‌ای معنادار هدایت گردد. مسئولیت سیاست‌گذاران، نهادهای مدنی و متخصصان علوم اجتماعی این است که این فرصت را بالفعل کنند.

سپاسگزاری

نویسندگان برخود لازم می‌دانند از زحمات و حسن توجه داوران دوفصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، تشکر و قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

نویسندگان اعلام می‌دارند باتوجه به این‌که این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد استخراج شده است، نگارش بر عهده نویسنده اول و راهنمایی آن بر عهده نویسنده دوم و سوم قرار داشته است.

تضاد منافع

نویسندگان با رعایت اصول اخلاقی انتشار در ارجاع‌دهی و عدم استفاده از هوش مصنوعی در نگارش و تحلیل‌های آن، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

پی‌نوشت

1. Becker
2. Chang
3. Schornick
4. McCoy and Bowen
5. Şimşek
6. Marco
7. Snyder
8. Schornick
9. Morselli
10. Kobau
11. Heaven & Ciarrochi
12. Haatainen
13. Girgin
14. Cheung & Ngai
15. Page
16. Musetti
17. Suh & Ko
18. Yilmaz & Türküm
19. Rognli & Fjermešlad
20. Güngör & Erçetin
21. Jayatissa
22. Gravlee
23. Rachel Colla
24. Stotland
25. Gili & Mangone
26. Stoddard & Pierce
27. Positive Youth Development
28. Marcia
29. Bernardo
30. Future-oriented Cognition
31. Parsons
32. Mead
33. Howe & Strauss
34. Inglehart
35. Welzel
36. Twenge
37. Erçetin
38. Heaven & Ciarrochi
39. Aldrige & Mclure
40. Musetti
41. MICMAC (Impact Matrix Cross-Reference Multiplication Applied to a Classification)
42. Dhirasasna & Sahin
43. Arango Morales & Pérez
44. Saxena
45. Benjumea-Arias
46. Peter & Pai
47. Arango Morales & Pérez
48. Determinant
49. Relay
50. Depending
51. Autonomous
52. Secondary Lever
53. driver
54. output
55. Failed Prophecies

کتابنامه

- ابتکاری، محمدحسین، (۱۳۹۷). «بررسی راه‌های افزایش امید به آینده در دانش‌آموزان با رویکرد اقدام‌پژوهی». ماهنامه شباک، ۴ (۲): ۴۱-۴۹. <https://civilica.com/doc/820762>
- اعتمادی، زهره؛ عباسپور، صبا؛ تیرگری، عبدالحکیم؛ و بگیان‌کوله‌مرزی، محمدجواد، (۱۴۰۲). «نقش میانجی افسردگی و ناامیدی در رابطه بین فشار روان‌شناختی، حساسیت به طرد شدن و شکست با ایده‌پردازی خودکشی نوجوانان». مجله روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۲۹ (۲): ۱۷۰-۱۸۷. <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.29.2.2950.2>
- اکبری، حسین، (۱۳۹۵). هویت اجتماعی در شهر تهران: بررسی تجربی لایه‌های هویت اجتماعی در شهر تهران. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- اکبری، حسین؛ و مهدی‌زاده، نفیسه، (۱۴۰۳). «تحلیل سیستمی شبکه عوامل مؤثر بر امید به آینده». کنفرانس بین‌المللی تفکر سیستمی در عمل، ۳ (۳): ۵۴-۷۷. <https://stinpcconf.um.ac.ir/2023/fa/Home/Content/1105>
- آزادفلاح، پرویز، (۱۳۹۷). «سازه‌های بنیادی امید اجتماعی». رشد آموزش علوم اجتماعی، ۲۱ (۲): ۳۱-۳۱.
- بایپیری، امیدعلی؛ کلانتری، منیژه؛ نشاط‌دوست، حمیدطاهر؛ و عریضی، حمیدرضا، (۱۳۹۹). «تدوین الگوی معنا در زندگی و مقایسه اثربخشی آموزش مبتنی بر الگو با مفاهیم معناداری فرانکل بر ناامیدی و افکار خودکشی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه». علوم روانشناختی، ۱۹ (۹۴): ۱۲۴۳-۱۲۵۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17357462.1399.19.94.10.4>
- ترنر، جان‌تان‌اچ، (۱۳۹۹). نظریه‌های نوین جامعه‌شناسی. ترجمه علی‌اصغر مقدسی و مریم سروش، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- حسن‌زاده، رمضان؛ قاسمی، حمیدمحمد؛ یدالله‌پور، بهروز؛ و رودباری‌شهمیری، خدیجه، (۱۳۹۱). «راه‌های تقویت امید به آینده از منظر قرآن و روایات». مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل، ۱۵ (۱): ۸۲-۸۸. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.jbums.15.1.82>
- حسین‌زاده فرمی، مهدی، (۱۳۹۸). «پایش فعالیت‌های گروهی دانشجویی: تقویت توانمندی فرهنگی و اجتماعی دانشجویان در جهت افزایش امید اجتماعی». در: هادی خانیکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چپستی، وضعیت و سبب‌شناسی: ۲۸۱-۲۹۹. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- حیدرپور، امید؛ و بزی‌تنها، فاطمه، (۱۳۹۸). «تضمین حقوق شهروندی در نظام سیاسی شهروندمدار و تثبیت مؤلفه‌های رفاه و امید اجتماعی». در: هادی خانیکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چپستی، وضعیت و سبب‌شناسی: ۴۹۱-۵۱۱. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- خانیکی، هادی، (۱۳۹۸). امید اجتماعی: چپستی، وضعیت و سبب‌شناسی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- رضایپور میرصالح، یاسر؛ اخوت، مهنوش؛ و امینی، راضیه، (۱۴۰۱). «رابطه ادراک نوجوان از تعارض والدین با بهزیستی روانشناختی و ناامیدی در دانش‌آموزان دختر نوجوان: بررسی نقش میانجی شیوه‌های مقابله». رویش روان‌شناسی، ۱۱ (۲): ۱۱۷-۱۳۲. <http://frooyesh.ir/article-1-3331-fa.html>
- رورتی، ریچارد، (۱۴۰۰). فلسفه و امید اجتماعی. ترجمه عبدالحسین آذرنگ و نگار نادری، تهران: نشر نی.
- سلطانی، سعید؛ و عزیززاده‌اقدم، محمدباقر، (۱۴۰۲). «تحلیل ساختاری نقش عوامل سرمایه‌ای در امید به آینده جوانان؛ مورد مطالعه: جوانان استان آذربایجان شرقی». مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۲۲ (۶۱): ۱۳-۳۵. <https://doi.org/10.22034/ssys.2022.2200.2572>
- سوری، حسین، (۱۳۹۴). «تأثیر آموزش معنادرمانی گروهی بر ناامیدی و پرخاشگری دانش‌آموزان پسر دبیرستان». دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۶ (۵۹): ۱۱۸-۱۲۵. <https://sanad.iau.ir/Journal/jsrp/Article/892706>

- شاهسواری، زهرا، (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر معنادرمانی گروهی (با رویکرد دینی) بر پرخاشگری و ناامیدی دانش‌آموزان». خانواده و پژوهش، ۱۵ (۲): ۶۷-۸۶. <http://qjfr.ir/article-1-692-fa.html>
- شفیع‌پور مطلق، فرهاد؛ و ترابی‌نهاد، منیره، (۱۳۹۷). «رابطه استرس تحصیلی، بی‌انگیزگی تحصیلی و خودپنداره منفی تحصیلی با احساس بی‌هویتی اجتماعی مبتنی بر واسطه‌گری ناامیدی تحصیلی». آموزش و ارزشیابی (علوم تربیتی)، ۱۱ (۴۳): ۴۵-۶۸. <https://sid.ir/paper/183597/fa>
- طوافی، پویا؛ و سروری، جمشید، (۱۴۰۰). «تحلیل جامعه‌شناختی شاخص‌های سلامت اجتماعی و ارتباط آن با امید به آینده؛ مورد مطالعه: شهروندان کلانشهر اهواز». دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۴ (۴۰): ۱۶-۳۳. <https://jonahs.ir/showpaper/5893257>
- عباس‌زاده، محمد؛ عزیززاده‌اقدام، محمدباقر؛ دولتی، علی؛ و موسوی، آرزو، (۱۳۹۵). «مطالعه نقش دینداری در توسعه امید به آینده در بین شهروندان آذرشهر». دین و سلامت، ۴ (۱): ۴۷-۵۶. <http://jrhz.mazums.ac.ir/article-1-304-fa.html>
- عظیمی، میترا؛ ابراهیمی، مریم؛ و جعفری، فاطمه، (۱۳۹۸). «چیستی امید اجتماعی و معیارهای سنجش آن: مطالعه موردی شهر تهران». در: هادی‌خانکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی: ۱۵۷-۱۷۳. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- عزیززاده‌اقدام، محمدباقر، (۱۳۹۱). «بررسی میزان امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن». جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳ (۴): ۱۸۹-۲۰۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20085745.1391.23.4.10.9>
- فاضلی، محمد، (۱۳۹۸). «امید اجتماعی، دولت فروتن و موفقیت‌های کوچک». در: هادی‌خانکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی: ۲۸۱-۲۹۹. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- فرجی، رباب؛ باباپور خیرالدین، جلیل؛ و بخشی‌پور رودسری، عباس، (۱۴۰۲). «بررسی نقش میانجی ناامیدی در رابطه بین آلکسی‌تایمیا، تکانشگری، تحمل‌پریشانی و خودانتقادی با خودجرحی غیرخودکشی در نوجوانان». پژوهش‌های نوین روانشناختی، ۱۸ (۷۱): ۱۷۸-۱۸۸. <https://doi.org/10.22034/jmpr.2023.54628.5340>
- کرمی‌دولتشاه، پریسا؛ تقوائی‌نیا، علی؛ و نیکدل، فریبرز، (۱۳۹۸). «نیازهای روانشناختی اساسی و روان‌درستی فاعلی: نقش میانجی امید و چشم‌انداز آینده». علوم روانشناختی، ۸۲: ۱۱۵۱-۱۱۶۳. https://psychologicalscience.ir/browse.php?a_id=478&sid=1&slc_lang=fa
- گلستانی‌نیا، ندا؛ شهینی‌بیلاق، منیژه؛ و مکتبی، غلامحسین، (۱۳۹۳). «بررسی رابطه علی خودکارآمدی تحصیلی و مشوق‌های انگیزشی منفی با عملکرد تحصیلی با میانجی‌گری ادراک کنترل، ارزش تکلیف، امید و ناامیدی در دانش‌آموزان دختر سال دوم دبیرستان». روان‌شناسی مدرسه، ۳ (۱): ۵۴-۸۳. https://jsp.uma.ac.ir/article_160.html
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۹). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
- مالمیر، مهدی؛ امیرپناهی، محمد؛ و شکاریانی، محسن، (۱۳۹۸). «وضعیت امید اجتماعی در استان‌های کشور: وضع موجود و آینده». در: هادی‌خانکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی: ۲۴۳-۲۵۹. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- مدنی‌قهفرخی، سعید، (۱۳۹۸). «جنبش‌های اجتماعی و دیالکتیک امید و ناامیدی». در: هادی‌خانکی (ویراستار)، امید اجتماعی: چیستی، وضعیت و سبب‌شناسی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی با همکاری مؤسسه رحمان.
- مرادی، علی؛ و صفاریان، محسن، (۱۳۹۷). «مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی و امید به آینده با بی‌تفاوتی جوانان؛ مورد مطالعه: شهر کرمانشاه». مدیریت سرمایه اجتماعی، ۵ (۳): ۳۸۵-۴۱۰. <https://doi.org/10.22059/jscm.2018.265081.1677>

- مردانی‌فر، فهیمه؛ ظهیری‌نیا، مصطفی؛ ورستگار، یاسر، (۱۳۹۸). «سرمایه اجتماعی و امید به آینده در میان دانشجویان؛ مطالعه دانشگاه‌های شهر بندرعباس». مدیریت سرمایه اجتماعی، ۶ (۱): ۸۵-۱۰۴. <https://doi.org/10.22059/jscm.2019.256221.1587>

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۳۹۳). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان: موج دوم. تهران: دفتر طرح‌های ملی.

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، (۱۴۰۲). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان: موج چهارم. تهران: دفتر طرح‌های ملی.

References

- Abbaszadeh, M., Alizadeh-Aghdam, M. B., Dolati, A. & Mousavi, A., (2016). "The Role of Religiosity in the Development of Hope for the Future among the Citizens of Azarshahr". *Religion and Health*, 4(1): 47-56. (In Persian).
- Akbari, H. & Mahdizadeh, N., (2024). "A Systemic Analysis of the Network of Factors Affecting Hope for the Future". *International Conference on Systems Thinking in Practice*, 3(3): 54-77. (In Persian).
- Akbari, H., (2016). *Social Identity in Tehran: An Empirical Study of the Layers of Social Identity in Tehran*. Tehran: Center for Studies and Planning of Tehran. (In Persian).
- Aldridge, J. M. & McLure, F., (2024). "Investigating the Influence of the School Climate of Church-Based Schools on Students' Moral Identity Development and Hope for the Future". *Learning Environments Research*, 27: 971-993. <https://doi.org/10.1007/s10984-024-09515-y>
- Alfano, M., (2013). "The Most Agreeable of All Vices: Nietzsche as Virtue Epistemologist". *British Journal for the History of Philosophy*, 21(4): 767-790. <https://doi.org/10.1080/09608788.2012.733308>
- Alizadeh-Aghdam, M. B., (2013). "An Investigation of Hope for the Future among University Students and Its Effective Factors". *Applied Sociology*, 23(4): 189-206. (In Persian).
- Arango Morales, X. A. & Cuevas Pérez, V. A., (2014). *Método de análisis estructural: matriz de impactos cruzados multiplicación aplicada a una clasificación (MICMAC)*. Universidad Autónoma de Nuevo León.
- Azadfallah, P., (2019). "Fundamental Constructs of Social Hope". *Roshd Teaching Social Sciences*, 21(2): 31-31, Serial No. 78. (In Persian).
- Azimi, M., Ebrahimi, M. & Jafari, F., (2019). "What Is Social Hope and Its Measurement Criteria: A Case Study in Tehran". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*: 157-173. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian).
- Bapiri, O. A., Kalantari, M., Neshat-Doust, H. T. & Arizi, H. R., (2020). "Developing a Model of Meaning in Life and Comparing the Effectiveness of Model-Based Training with Frankl's Concepts of Meaningfulness on Hopelessness and Suicidal Ideation among Female High School Students". *Psychological Science*, 19(94): 1243-1256. (In Persian).
- Becker-Weidman, E. G., Reinecke, M. A., Jacobs, R. H., Martinovich, Z., Silva, S. G. & March, J. S., (2009). "Predictors of Hopelessness among Clinically Depressed Youth". *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 37(3): 267-291. <https://doi.org/10.1017/S1352465809005207>
- Benjumea-Arias, M., Castañeda, L. & Valencia-Arias, A., (2016). "Structural Analysis of Strategic

Variables through MICMAC Use: Case Study". *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(4): 11-19. <https://doi.org/10.5901/mjss.2016.v7n4p11>

- Benson, P. L., Roehlkepartain, E. C. & Rude, S. P., (2003). "Spiritual Development in Childhood and Adolescence: Toward a Field of Inquiry". *Applied Developmental Science*, 7(3): 205-213. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0703_12

- Bernardo, A. B. I., (2010). "Extending Hope Theory: Internal and External Locus of Trait Hope". *Personality and Individual Differences*, 49(8): 944-949. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.07.036>.

- Chang, E. C., Sanna, L. J., Hirsch, J. K. & Jeglic, E. L., (2010). "Loneliness and Negative Life Events as Predictors of Hopelessness and Suicidal Behaviors in Hispanics: Evidence for a Diathesis-Stress Model". *Journal of Clinical Psychology*, 66(12): 1242-1253. <https://doi.org/10.1002/jclp.20721>

- Cheung, C.-K. & Ngai, N.-P., (2010). "Training to Raise Unemployed Youth's Work Commitment in Tianjin". *Children and Youth Services Review*, 32(2): 298-305. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.09.010>

- Colla, R., Williams, P., Oades, L. G. & Camacho-Morles, J., (2022). "'A New Hope' for Positive Psychology: A Dynamic Systems Reconceptualization of Hope Theory". *Frontiers in Psychology*, 13: 809053. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809053>

- Dhirasasna, N. & Sahin, O., (2019). "A Multi-Methodology Approach to Creating a Causal Loop Diagram". *Systems*, 7(3): 42. <https://doi.org/10.3390/systems7030042>

- Ebtekari, M. H., (2018). "Investigating Ways to Increase Hope for the Future among Students through an Action Research Approach". *Shabak Monthly*, 4(2): 41-49, Serial No. 33. (In Persian).

- Erçetin, Ş. Ş., Güngör, H. & Hamedoğlu, M., (2020). "Determination of the Factors Affecting Future Expectations of Young People". *Journal of Family Counseling and Education*, 5(1): 35-59. <https://doi.org/10.32568/jfce.721817>

- Etemadi, Z., Abbaspour, S., Targari, A. & Bagian-Koulemarzi, M. J., (2023). "The Mediating Role of Depression and Hopelessness in the Relationship between Psychological Strain, Rejection Sensitivity, and Defeat with Adolescent Suicidal Ideation". *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 29(2): 170-187. <https://doi.org/10.32598/ijpcp.29.2.2950.2> (In Persian).

- Faraji, R., Babapour Kheiraldin, J. & Bakhshipour Roudsari, A., (2023). "Investigating the Mediating Role of Hopelessness in the Relationship between Alexithymia, Impulsivity, Distress Tolerance, Self-Criticism and Non-Suicidal Self-Injury in Adolescents". *Journal of Modern Psychological Researches*, 18(71): 178-188. <https://doi.org/10.22034/JMPR.2023.54628.5340> (In Persian).

- Fazeli, M., (2019). "Social Hope, Modest Government, and Small Successes". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*: 281-299. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).

- Giddens, A., (2020). *Sociology* (M. Sabouri, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian).

- Gili, G. & Mangone, E., (2023). "Is a Sociology of Hope Possible? An Attempt to Recompose a Theoretical Framework and a Research Programme". *The American Sociologist*, 54(1): 7-35. <https://doi.org/10.1007/s12108-022-09539-y>

- Girgin, G., (2009). "Evaluation of the Factors Affecting Loneliness and Hopelessness among University Students in Turkey". *Social Behavior and Personality*, 37(6): 811-818. <https://doi.org/10.2224/sbp.2009.37.6.811>
- Golestaninia, N., Shahni-Yeylagh, M. & Maktabi, G. H., (2014). "The Causal Relationship of Academic Self-Efficacy and Negative Motivational Incentives with Academic Performance through the Mediation of Perceived Control, Task Value, Hope, and Hopelessness among Female High School Students". *School Psychology*, 3(1): 54-83. (In Persian).
- Gravlee, G. S., (2020). "Hope in Ancient Greek Philosophy". In: S. C. van den Heuvel (Ed.), *Historical and Multidisciplinary Perspectives on Hope*: 3-23. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-46489-9_1
- Güngör, H. & Erçetin, Ş. Ş., (2021). "Factors Affecting Future Expectations of 12th Grade Students' Preparation for Higher Education in Schools". *Sakarya University Journal of Education*, 11(2): 220-246. <https://doi.org/10.19126/suje.794965>
- Haatainen, K. M., Tanskanen, A., Kylmä, J., Honkalampi, K., Koivumaa-Honkanen, H., Hintikka, J., Antikainen, R. & Viinamäki, H., (2003). "Stable Hopelessness and Its Predictors in a General Population: A 2-Year Follow-Up Study". *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 33(4): 373-380. <https://doi.org/10.1521/suli.33.4.373.25237>
- Hassanzadeh, R., Ghasemi, H. M., Yadollahpour, B. & Roudbari-Shahmiri, K., (2013). "Ways of Strengthening Hope for the Future from the Perspective of the Quran and Hadiths". *Journal of Babol University of Medical Sciences*, 15(1): 82-88. (In Persian).
- Heaven, P. & Ciarrochi, J., (2008). "Parental Styles, Gender and the Development of Hope and Self-Esteem". *European Journal of Personality*, 22(8): 707-724. <https://doi.org/10.1002/per.699>
- Heydarpour, O. & Bazi-Tanha, F., (2019). "Guaranteeing Citizenship Rights in a Citizen-Oriented Political System and Consolidating the Components of Welfare and Social Hope". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*: 491-511. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).
- Hossein-Zadeh Fermi, M., (2019). "Monitoring Student Group Activities: Enhancing Students' Cultural and Social Capabilities to Increase Social Hope". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*: 281-299. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).
- Howe, N. & Strauss, W., (1992). "The New Generation Gap". *The Atlantic Monthly*, 270: 67-89.
- Inglehart, R. & Welzel, C., (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jayatissa, K. A. D. U., (2023). "Generation Z- A New Lifeline: A Systematic Literature Review". *Sri Lanka Journal of Social Sciences and Humanities*, 3(2): 179-186. <https://doi.org/10.4038/sljssh.v3i2.110>
- Karami Dolatshah, P., Taghvainia, A. & Nikdel, F., (2020). "Basic Psychological Needs and Subjective Well-Being: The Mediating Role of Hope and Future Perspective". *Psychological Science*, 82: 1151-1163. (In Persian).

- Khaniki, H., (2019). *Social Hope: Concept, Status, and Causation*. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).
- Kobau, R., Seligman, M. E. P., Peterson, C., Diener, E., Zack, M. M., Chapman, D. & Thompson, W., (2011). "Mental Health Promotion in Public Health: Perspectives and Strategies from Positive Psychology". *American Journal of Public Health*, 101(8): e1-e9. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2010.300083>
- Larson, R. W., Wilson, S. & Mortimer, J. T., (2002). "Conclusions: Adolescents' Preparation for the Future". *Journal of Research on Adolescence*, 12(1): 159-166. <https://doi.org/10.1111/1532-7795.00029>
- Madani-Ghahfarokhi, S., (2019). "Social Movements and the Dialectic of Hope and Hopelessness". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*, Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).
- Malmir, M., Amirpanahi, M. & Shokriani, M., (2019). "The State of Social Hope in Iranian Provinces: Current Situation and Future Prospects". In: H. Khaniki (Ed.), *Social Hope: Concept, Status, and Causation*: 243-259. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies & Rahman Institute. (In Persian).
- Marcia, J. E., (1966). "Development and Validation of Ego-Identity Status". *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5): 551-558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Marcia, J. E., (2002). "Identity and Psychosocial Development in Adulthood". *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(1): 7-28. https://doi.org/10.1207/S1532706XID0201_02
- Marco, J. H., Pérez, S. & García-Alandete, J., (2016). "Meaning in Life Buffers the Association between Risk Factors for Suicide and Hopelessness in Participants with Mental Disorders". *Journal of Clinical Psychology*, 72(7): 689-700. <https://doi.org/10.1002/jclp.22285>
- Mardanifar, F., Zahiri-Nia, M. & Raftgar, Y., (2019). "Social Capital and Hope for the Future among University Students: A Study of Universities in Bandar Abbas". *Social Capital Management*, 6(1): 85-104. (In Persian).
- McCoy, H. & Bowen, E. A., (2015). "Hope in the Social Environment: Factors Affecting Future Aspirations and School Self-Efficacy for Youth in Urban Environments". *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32(2): 131-141. <https://doi.org/10.1007/s10560-014-0343-7>
- Ministry of Culture and Islamic Guidance, (2023). *Values and Attitudes of Iranians: Fourth Wave*. Tehran: National Surveys Office. (In Persian).
- Ministry of Culture and Islamic Guidance, (2014). *Values and Attitudes of Iranians: Second Wave*. Tehran: National Surveys Office. (In Persian).
- Moradi, A. & Safarian, M., (2018). "The Relationship between Social Capital and Hope for the Future with Youth Apathy: A Case Study of Kermanshah". *Social Capital Management*, 5(3): 385-410. <https://doi.org/10.22059/jscm.2018.265081.1677> (In Persian).
- Morselli, D., (2017). "Contextual Determinants of Hopelessness: Investigating Socioeconomic Factors and Emotional Climates". *Social Indicators Research*, 133(1): 373-393. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1346-x>

- Musetti, A., Schimmenti, A. & Corsano, P., (2021). "Mass Media Influences on Body Image and Body Esteem in Female Adolescents: The Mediating Role of Hopeful Future Expectations". *Atlantic Journal of Communication*, 29(4): 189-201. <https://doi.org/10.1080/15456870.2020.1742716>
- Page, R. M., (1991). "Loneliness as a Risk Factor in Adolescent Hopelessness". *Journal of Research in Personality*, 25(2): 189-195. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(91\)90014-H](https://doi.org/10.1016/0092-6566(91)90014-H)
- Parsakia, K., Roštami, M., Darbani, S. A., Saadati, N. & Navabinejad, Sh.(2023). "Explanation of the concept of generation disjunction in studying generation z". *jayps*, 4(2): 136-142. <https://doi.org/10.61838/kman.jayps.4.2.15>
- Peter, G. & Pai, R., (2024). "Analyzing Drivers and Barriers of IMC in Healthcare: A Structural Approach Using M-TISM and MICMAC". *Journal of Informatics Education and Research*, 4(3): 4038-4049. <https://doi.org/10.52783/jier.v4i3.1792>
- Rezapur Mirsaleh, Y., Akhavat, M. & Amini, R., (2022). "The Relationship between Adolescents' Perception of Parental Conflict with Psychological Well-Being and Hopelessness among Adolescent Female Students: The Mediating Role of Coping Styles". *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal*, 11(2): 117-132. (In Persian).
- Rognli, E. W. & Fjermestad, K. W., (2023). "Informant Discrepancy in Report of Parent-Adolescent Conflict as a Predictor of Hopelessness among Depressed Adolescents: A Replication Study". *Journal of Child and Family Studies*, 32(8): 2522-2531. <https://doi.org/10.1007/s10826-023-02610-3>
- Rorty, R., (2021). *Philosophy and Social Hope* (A. Azarang & N. Naderi, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. (In Persian).
- Saxena, J. P., Sushil & Vrat, P., (1990). "Impact of Indirect Relationships in Classification of Variables—A MICMAC Analysis for Energy Conservation". *Systems Research*, 7(4): 245-253. <https://doi.org/10.1002/sres.3850070404>.
- Schornick, Z. T., Ellis, N. E., Ray, E. M., Snyder, B.-J. & Thomas, K. J., (2023). "Hope That Benefits Others: A Systematic Literature Review of Hope Theory and Prosocial Outcomes". *International Journal of Applied Positive Psychology*, 8(1): 37-61. <https://doi.org/10.1007/s41042-022-00084-0>
- Shafipour Motlagh, F. & Torabi-Nejad, M., (2018). "The Relationship of Academic Stress, Academic Amotivation, and Negative Academic Self-Concept with Social Identitylessness through the Mediation of Academic Hopelessness". *Education and Evaluation*, 11(43): 45-68. (In Persian).
- Shahsavari, Z., (2018). "The Effect of Group Logotherapy with a Religious Approach on Aggression and Hopelessness among Students". *Family and Research*, 15(2): 67-86. (In Persian).
- Şimşek, H., (2012). "Future Expectations of High School Students in Southeastern Turkey: Factors behind Future Expectations". *Journal of Theoretical Educational Science*, 5(1): 90-109.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C. & Harney, P., (1991). "The Will and the Ways: Development and Validation of an Individual-Differences Measure of Hope". *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4): 570-585. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570>

- Snyder, C. R., Rand, K. L. & Sigmon, D. R., (2001). "Hope Theory: A Member of the Positive Psychology Family". In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology*: 257-276. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195135336.003.0019>
- Soltani, S. & Alizadeh-Aghdam, M. B., (2023). "Structural Analysis of the Role of Capital Factors in Young People's Hope for the Future: A Study of Youth in East Azerbaijan Province". *Strategic Studies of Sport and Youth*, 22(61): 13-35. (In Persian).
- Souri, H., (2015). "The Effect of Group Logotherapy Training on Hopelessness and Aggression among Male High School Students". *Knowledge and Research in Applied Psychology*, 16(59): 118-125. (In Persian).
- Spencer, J., Davidson, H. & White, V., (1997). "Helping Clients Develop Hopes for the Future". *American Journal of Occupational Therapy*, 51(3): 191-198. <https://doi.org/10.5014/ajot.51.3.191>
- Stoddard, S. A. & Pierce, J., (2015). "Promoting Positive Future Expectations during Adolescence: The Role of Assets". *American Journal of Community Psychology*, 56(3-4): 332-341. <https://doi.org/10.1007/s10464-015-9754-7>.
- Stotland, E., (1969). *The Psychology of Hope*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Suh, H.-S. & Ko, D.-W., (2021). "A Structural Framework on Psychological Adaptation and Sequential Changes during the COVID-19 Pandemic". *Korean Psychological Journal of Culture and Social Issues*, 27(4): 351-389.
- Tavafi, P. & Sarvari, J., (2021). "A Sociological Analysis of Social Health Indicators and Their Relationship with Hope for the Future: A Study of Citizens of Ahvaz Metropolis". *New Achievements in Humanities Studies*, 4(40): 16-33. (In Persian).
- Terpe, S., (2016). "Negative Hopes: Social Dynamics of Isolating and Passive Forms of Hope". *Sociological Research Online*, 21(1): 188-196. <https://doi.org/10.5153/sro.3799>
- Turner, J. H., (2020). *New Sociological Theories* (A. A. Moghaddasi & M. Soroush, Trans.). Tehran: Jame'e-Shenāsān Publications. (In Persian).
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. & Freeman, E. C., (2012). "Generational Differences in Young Adults' Life Goals, Concern for Others, and Civic Orientation, 1966-2009". *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(5): 1045-1062. <https://doi.org/10.1037/a0027408>
- Yilmaz, V. & Türküm, A. S., (2008). "Factors Affecting Hopelessness Levels of Turkish Preteenagers Attending Primary School: A Structural Equation Model". *Social Behavior and Personality*, 36(1): 19-26. <https://doi.org/10.2224/sbp.2008.36.1.19>